

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: «ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ»

Το δικαίωμα της Κοινωνικής Ασφάλισης στο Σύνταγμα της Ελλάδος

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ιωάννης Καμμένος

ΑΘΗΝΑ, 2020

Τριμελής Επιτροπή

Καραμπελιάς Γεράσιμος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Λύτρας Ανδρέας, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Τσίρης Παναγιώτης, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright© Γιάννης Καμμένος

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν στη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό, πρέπει να απευθύνονται στο συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δε δηλώνει αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ιστορία του θεσμού της Κοινωνικής Ασφάλισης

I. Διεθνώς

II. Στο νέο ελληνικό κράτος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΒΛΕΨΗ ΓΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ

I. Η ερμηνεία της διάταξης 22§5 του Συντάγματος της Ελλάδας

II. Κοινωνική Ασφάλιση : Νομική Φύση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Γενικές Αρχές Κοινωνικής Ασφάλισης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ

I. Γενικές Επισημάνσεις

II. Παρουσίαση - Ανάλυση Ασφαλιστικών Κινδύνων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

“... public education and Social Security are residues of a dangerous conception that we're all in this together and we have to work together to create a better life and a better future. If you're trying to maximize profit or maximize consumption, then working together is the wrong idea. It has to be beaten out of people's heads. Solidarity makes people hard to control and prevents them from being passive objects of private power. So you have to have a propaganda system that overcomes any deviation from the principle of subjugation to power systems.”

— Noam Chomsky, [Power Systems: Conversations on Global Democratic Uprisings and the New Challenges to U.S. Empire](#)

“... η δημόσια εκπαίδευση και η κοινωνική ασφάλιση είναι υπολείμματα μιας επικίνδυνης αντίληψης ότι είμαστε όλοι μαζί σε αυτό και πρέπει να συνεργαστούμε για να δημιουργήσουμε μια καλύτερη ζωή και ένα καλύτερο μέλλον. Εάν προσπαθείτε να μεγιστοποιήσετε το κέρδος ή να μεγιστοποιήσετε την κατανάλωση, τότε η συνεργασία είναι λάθος ιδέα. Πρέπει να εκδιωχθεί από τα κεφάλια των ανθρώπων. Η αλληλεγγύη κάνει δύσκολο τον έλεγχο στους ανθρώπους και τους αποτρέπει από το να είναι παθητικά αντικείμενα ιδιωτικής εξουσίας. Έτσι πρέπει να έχετε ένα σύστημα προπαγάνδας που ξεπερνά κάθε απόκλιση από την αρχή της υποταγής στα συστήματα ισχύος. ”

— Noam Chomsky, [Power Systems: Conversations on Global Democratic Uprisings and the New Challenges to U.S. Empire](#)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ανθρωπότητα συνέλαβε την ιδέα της ασφάλισης έναντι κινδύνων που ελλοχεύουν από την εξαιρετικά πρώιμη περίοδό της. Η ιδέα αυτή διατηρήθηκε και όταν η φεουδαρχία κατέρρευσε η ανάδυση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και ο εκδημοκρατισμός έδωσαν τον απαιτούμενο χώρο προκειμένου να σχηματιστεί και να αποτελέσει σημαντικό θεσμό άσκησης κοινωνικής πολιτικής και στοιχείο συστατικό του κράτους δικαίου. Η εξέλιξη του καπιταλισμού, μίας από τις γενεσιουργούς αιτίες του θεσμού, αποτέλεσε την αιτία ο θεσμός να βρίσκεται υπό διωγμό παρά τις πανηγυρικές διατυπώσεις υπέρ του την αμέσως προηγούμενη περίοδο. Η διεξοδική μελέτη των όρων που οδήγησαν σε αυτές τις διατυπώσεις αποτελεί ισχυρό όπλο για την υπεράσπιση των όσων καταστρατηγούνται συστηματικά τα τελευταία χρόνια.

Η παρούσα εργασία, με κύριο επιβλέποντα καθηγητή τον κ. Παναγιώτη Τσίρη και μέλη της τριμελούς επιτροπής τους κ. καθηγητές Καραμπελιά Γεράσιμο και Λύτρα Ανδρέα, μελετά το θεσμό της κοινωνικής ασφάλισης στην ελληνική έννομη τάξη με σημείο αναφοράς τη συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος. Μέσα από την παρουσίαση της εξέλιξης της κοινωνικής ασφάλισης παγκοσμίως αλλά και σε εθνικό επίπεδο γίνονται αντιληπτές οι βασικές λειτουργίες που έρχεται να επιτελέσει ενώ ακολούθως παρουσιάζεται η μεθοδολογία

ερμηνευτικής προσέγγισης των συνταγματικών διατάξεων. Στη συνέχεια αναλύεται η νομική φύση της καθιέρωσης του θεσμού στο Σύνταγμα της Ελλάδας και παρουσιάζονται οι γενικές αρχές που διέπουν την κοινωνική ασφάλιση. Τέλος παρουσιάζονται αναλυτικά οι ασφαλιστικοί κίνδυνοι, εξετάζεται η περίπτωση επέλευσής του(ς) και οι προϋποθέσεις ενεργοποίησης της ασφαλιστικής κάλυψης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ιστορία του θεσμού της Κοινωνικής Ασφάλισης

I. Διεθνώς

Η κοινωνική ασφάλιση αποτελεί έναν αναμφισβήτητα δεσπόζοντα θεσμό αλληλεγγύης εντός των κοινωνιών, καθώς σε αυτή στηρίζεται η αναδιανομή μέρους του παραγόμενου πλούτου προς όφελος κοινωνικών ομάδων που κινδυνεύουν να τεθούν στο περιθώριο με τη λειτουργία αυτή επιτελείται τόσο μεταξύ της ίδιας γενιάς αλλά και μεταξύ διαφορετικών γενεών. Η άσκηση κοινωνικής πολιτικής από την πλευρά των κρατών περνούσε σε τέτοιο βαθμό από το θεσμό της κοινωνικής ασφάλισης, που σε ουκ ολίγες περιπτώσεις ταυτιζόταν μεταξύ τους.

Ο θεσμός της κοινωνικής ασφάλισης αποτέλεσε παράγωγο μίας σειράς λόγων που σε κοινωνικό, πολιτικό αλλά και οικονομικό επίπεδο επέβαλαν όχι μόνο τη θεσμοθέτησή της αλλά και τη γενίκευσή του χαρακτήρα της. Στο οικονομικό πεδίο η πρώτη μεγάλη καταγεγραμμένη οικονομική κρίση του καπιταλισμού (1873 – 1895) ανέδειξε τη σημασία ενός προστατευτικού πλαισίου για τους εργαζομένους και η μετέπειτα ανάπτυξη του φορντισμού – τεϊλορισμού στο πεδίο της παραγωγής που εκτόξευσε την παραγωγικότητα της εργασίας δημιούργησαν ένα καινοφανές πλεόνασμα πλούτου που μπορούσε να διοχετευθεί στο πεδίο της κοινωνικής ασφάλισης.

Στο εργασιακό πεδίο, η μετάβαση στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής κατέστησε την εργασία εμπόρευμα με ανταλλακτική αξία τη δυνατότητα του εργαζομένου να διαβιεί. Το ενδεχόμενο της απώλειας της εργασίας στο συγκεκριμένο πλαίσιο σηματοδοτεί ακριβώς την αδυναμία διαβίωσης και καθιστά ένα δίχτυ προστασίας απαραίτητο. Περαιτέρω, η αύξηση του προσδόκιμου ζωής και η εμπέδωση της ύπαρξης ενός «οικονομικά και παραγωγικά ανενεργού»

χρονικού διαστήματος στη ζωή όλων των εργαζομένων δημιουργούσε την ανάγκη μέριμνας προκειμένου αυτός ο χρόνος να χαρακτηρίζεται από ένα επίπεδο βιοτικών συνθηκών. Τέλος, η αυξημένη ισχύς του εργατικού κινήματος που γεννήθηκε μέσα από τις άνω αναφερόμενες αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία ανάγκασε τα κράτη να λάβουν μέτρα στην κατεύθυνση της οργανωμένης κοινωνικής ασφάλισης όχι με τη μορφή κρατικής ελεημοσύνης, αλλά ως δικαίωμα που γεννάται μέσα από την εργασία.

Σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο η διαδικασία εδραίωσης του έθνους κράτους τροφοδοτούσε τη λήψη μέτρων κοινωνικής προστασίας και παράλληλα τροφοδοτούταν από αυτή, αφού ενισχυόταν η εθνική συνείδηση. Η πολιτειακή εξέλιξη αποτέλεσε επίσης παράμετρο στην κατεύθυνση της ενίσχυσης των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης αφού ο εκδημοκρατισμός «γέννησε» συντάγματα με διατυπωμένα κοινωνικά δικαιώματα. Τέλος, η Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917 έφερε στο προσκήνιο μία διαφορετική αντίληψη για την εγγύηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων, πιέζοντας τα καπιταλιστικά κράτη να υιοθετήσουν μέτρα ενσωμάτωσης της αυξανόμενης λαϊκής απαιτητικότητας που δημιουργούσε το παράδειγμα της ΕΣΣΔ.

Σε διαφορετικούς χρόνους ανά περιοχή, με διαφορετική ένταση ανά γεγονός το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και το πρώτο του 20^{ου}, το βέλος κατέτεινε στη θεσμική κατοχύρωση της κοινωνικής ασφάλισης με αυξημένη τυπικότητα. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η Διεθνής Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου διατύπωσαν την αφενός το κοινωνικό δικαίωμα της κοινωνικής προστασίας, αφετέρου το μίνιμουμ των ορίων της κοινωνικής ασφάλισης, διατυπώσεις που προοδευτικά υιοθετήθηκαν ως στοιχείο του DNA του κοινωνικού κράτους από το σύνολο των χωρών που συμμετέχουν στο ΟΗΕ.

Η Γερμανία αποτελεί ένα παράδειγμα όπου ένας συνδυασμός από τους παραπάνω λόγους έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη θεσμοθέτηση του πρώτου οργανωμένου συστήματος κοινωνικής ασφάλισης από τον Καγκελάριο Μπίσμαρκ κατά τη δεκαετία του 1880. Ο εθνικός χαρακτήρας του συστήματος υγείας αποτέλεσε «αρμό» για την εμβάθυνση της εθνικής συνείδησης μεταξύ των διαφορετικών κρατιδίων, ενώ η χωροταξική εγγύτητα με τον υπαρκτό σοσιαλισμό αύξανε την ανάγκη ενός ισχυρού κοινωνικού κράτους. Αποτέλεσμα των ανωτέρω αποτέλεσε μία σειρά νομοθετικών πρωτοβουλιών στην κατεύθυνση της τόνωσης του αισθήματος ασφάλειας των εργαζομένων. Παράλληλα αποτελούσε και κίνητρο αύξησης της παραγωγικότητας στο πεδίο της

εργασίας, καθώς οι εμπορούμενοι από αίσθημα ικανοποίησης εργαζόμενοι αποτελούσαν κρίσιμη δύναμη για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της χώρας στο πεδίο των πρώιμων ενδοκαπιταλιστικών αντιπαραθέσεων με την ισχυρότερη σε εκείνο το χρονικό σημείο βρετανική βιομηχανία. Η μέριμνα για μία σειρά ζητημάτων (γηρατειά, ασθένεια, εργατικό ατύχημα) που αποτελούσε ατομική ευθύνη κατέστη συλλογική. Ο ρόλος του κράτους στις περιπτώσεις επέλευσης αυτών που αργότερα κωδικοποιήθηκαν ως ασφαλιστικοί κίνδυνοι τροποποιήθηκε και κατέστη ενεργότερος. Η κοινωνική ασφάλιση αποτελούσε πλέον γεγονός.

Το μοντέλο Μπίσμαρκ είχε τους εξής βασικούς άξονες:

Η κοινωνική διαστρωμάτωση παρέμενε αδιαμφισβήτητη. Υπήρχε διαφορετική πρόβλεψη ανάλογα με την τάξη και τη θέση ενός εκάστου.

Υπήρχε ευθεία σύνδεση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης με το κράτος. Στο πλαίσιο αυτό προβλέφθηκε και κρατική συμμετοχή στις δαπάνες για τις ασφαλιστικές παροχές.

Στο μοντέλο Μπίσμαρκ η πρόβλεψη των παροχών βασίστηκε όχι σε μία αντικειμενική καταγραφή των ασφαλιστικών κινδύνων και της πιθανότητας επέλευσής τους, αλλά στην πίεση και τη δυναμική κάθε lobby. Ο εργαζόμενος ασκώντας την εργασία του και ανάλογα με το εισόδημα που προβλεπόταν για τη θέση του δημιουργούσε κάτι σαν ατομικό ασφαλιστικό λογαριασμό, στον οποίο εδραζόταν η έκταση της ασφαλιστικής του κάλυψης. Σε συγκεκριμένες περιπτώσεις υπήρχε πρόβλεψη κρατικής και εργοδοτικής συνεισφοράς στην ασφαλιστική δαπάνη.

Όπως προαναφέρθηκε, ένα πλέγμα οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων συνετέλεσε στην εμφάνιση και γενίκευση της αντίληψης ότι το κοινωνικό κράτος δεν αποτελεί γενική και αόριστη παραχώρηση στην ενδυναμωμένη και απαιτητική εργατική τάξη, αλλά αυτοτελή κοινωνική αναγκαιότητα. Η οικονομική κρίση του 1929-30 αποτέλεσε χαρακτηριστικό παράδειγμα βίαιης συνειδητοποίησης αυτής της κοινωνικής αναγκαιότητας χτυπώντας με τρόπο βάνουσο και καθολικό το σύνολο των βαθμίδων της παραγωγής (με τον ταξικό χαρακτήρα να διατηρείται αδιαμφισβήτητο). Η καταστροφή που άφησε πίσω της η Οικονομική Κρίση του 29-30 αφενός, η επικαιροποιημένη συνείδηση που αποτέλεσε επίσης απότοκό της αφετέρου τροφοδότησαν τη θεωρία, οποία ήρθε να τροφοδοτήσει με τη σειρά της, συνεισφέροντας νέες οπτικές στο ζήτημα του κοινωνικού κράτους.

Το κενσιανό μοντέλο προσέγγισε τις περιόδους τις κρίσης, όχι με την προσέγγιση της αυτορρύθμισης της αγοράς μέσω του αοράτου χεριού της, αλλά προτείνοντας αυξημένες κρατικές δαπάνες με στόχο τη διατήρηση των θέσεων εργασίας. Μέσα από την επίτευξη αυτού του στόχου θα ήταν δυνατή η ανθεκτικότητα του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και του κράτους πρόνοιας εν γένει καθώς οι μεν ανάγκες κάλυψης δε θα εκτοξεύονταν η δε διατήρηση των ασφαλιστικών εισφορών στα προ κρίσης επίπεδα θα απομάκρυναν τον κίνδυνο κατάρρευσης του συστήματος. Η ανωτέρω προσέγγιση δημιούργησε ολόκληρο ρεύμα σκέψης, υποστηρικτής του οποίου ήταν και William Henry Beveridge, ο οποίος πρότεινε ένα « φιλόδοξο σχέδιο κρατικής αρωγής, δημόσιας υγειονομικής περίθαλψης και κοινωνικών ασφαλίσεων. Η εφαρμογή του μετέτρεψε σταδιακά τη μεταπολεμική Βρετανία σε μια δημοκρατία πιο προχωρημένη σε σχέση με άλλα καπιταλιστικά κράτη. Η έμπνευση εκείνου του πρώτου σχεδίου συνοψιζόταν με τα λόγια του ίδιου του Μπέβεριτζ ως εξής: «Η εξάλειψη της ανάγκης δεν μπορεί να επιβληθεί ούτε να χαριστεί σε μια δημοκρατία, η οποία πρέπει να ξέρει να την κερδίζει έχοντας πίστη, θάρρος και συναίσθημα εθνικής ενότητας»¹.

Η ιστορική έκθεση Beveridge το Νοέμβριο του 1942, στη μέση του Β Παγκοσμίου Πολέμου αποτέλεσε σταθμό για τη θεωρία του κοινωνικού κράτους διατυπώνοντας με σαφήνεια την αναγκαιότητα το κράτος και οι πολίτες του να αλληλοστηρίζονται. **Το μοντέλο του είχε βασικό στόχο τον καταπολέμηση της φτώχειας για όλους του πολίτες του κράτους μέσω της θέσπισης ενός ελαχίστου επιπέδου διαβίωσης και με την κύρια ευθύνη εγγύησης των παραπάνω να βαραίνει το κοινωνικό κράτος.** Το αναδιανεμητικό μοντέλο ασφάλισης αμφισβητούσε τον πυρήνα της θεωρίας Μπίσμαρκ και θεωρούσε την αγορά παράγοντα απορρύθμισης και όχι αυτορρύθμισης.

¹ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ - ΓΣΕΕ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ Θεματική Ενότητα: ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ Ασφαλιστικό σύστημα και σύστημα κοινωνικής περίθαλψης. Μενέλαος Θεοδωρουλάκης, Βαγγέλης Κουμαριανός 2012 σελ 30

Πίνακας: συγκριτική παράθεση χαρακτηριστικών των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης

	ΜΟΝΤΕΛΟ ΜΠΕΒΕΡΙΤΖ	ΜΟΝΤΕΛΟ ΒΙΣΜΑΡΚ
ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ	Η πρόληψη της φτώχειας	Η διατήρηση του επιπέδου του εισοδήματος
ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΑ ΑΡΧΗ	Η προτεραιότητα στην εξασφάλιση της εργασίας και του δικαιώματος σε αυτή	Η κοινωνική ασφάλεια σαν αυτόνομη αρχή
ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ	Η εγγύηση ενός ελάχιστου κοινωνικού επιπέδου διαβίωσης	Η διατήρηση της κοινωνικής θέσης μέσω του επιπέδου του εισοδήματος
ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ	Από το κράτος ή τους εργαζόμενους	Από τους κοινωνικούς εταίρους (εργοδότες και εργαζόμενους)
ΚΑΛΥΨΗ ΠΑΡΟΧΩΝ	Σε όλους τους πολίτες (καθολικότητα)	Μόνο στους εργαζόμενους (επιλεξιμότητα)
ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΑΡΟΧΩΝ	Σταθερού Επιπέδου παροχές για το σύνολο των πολιτών	Σχετιζόμενο με το ύψος του εισοδήματος
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	Μέσω της Προοδευτικής φορολογίας	Μέσω εισφορών των εργαζομένων και των εργοδοτών
ΜΟΝΤΕΛΟ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ	Αναδιανεμητικό	Κεφαλαιοποιητικό

Πηγή: S. Kuhnle, “Basic historical trends in European Social Security” στο EISS Year Book 1994, σελ. 16

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και ο τραγικός απολογισμός του (60 εκατομμύρια νεκροί) αποτέλεσε αιτία αναγκαία και επαρκή για τη δημιουργία ενός οδικού χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων για όλους τους ανθρώπους ανά τον κόσμο, των οποίων η παραβίαση θα ήταν εφεξής απαράδεκτη. Πράγματι, στην πρώτη συνεδρίαση της Γενικής Συνέλευσης το 1946 παρουσιάστηκε το προσχέδιο, το οποίο κατόπιν των εργασιών μίας συντακτικής επιτροπής, υπό

τη χήρα του προέδρου των ΗΠΑ Ρούσβελτ, Ελέανορ Ρούσβελτ, ολοκλήρωσε το κείμενο. Η υιοθέτηση του κειμένου από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ στις 10 Δεκεμβρίου 1948 χωρίς καμία ψήφο εναντίον, με 48 υπέρ και 8 αποχές (Σοβιετικό μπλοκ, Νότια Αφρική, Σαουδική Αραβία) καταδεικνύει το μέγεθος του συγκεκριμένου επιτεύγματος, ιδιαίτερα σε μία εποχή που το ψυχροπολεμικό κλίμα είχε χωρίσει τον κόσμο σε δύο μεγάλα στρατόπεδα. Σημαντικός σταθμός για την «επιδραστικότητα» της διακήρυξης ήταν το έτος 1968 οπότε η Διεθνής Διάσκεψη Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών κατέστησε τη Διακήρυξη «υποχρέωση για τα μέλη της Διεθνούς Κοινότητας».

Το κείμενο της διακήρυξης περιγράφει εισαγωγικά την ισότητα όλων των ανθρώπων και την απαγόρευση διάκρισης μεταξύ τους όσον αφορά στην ελευθερία και την αξιοπρέπεια και στο σεβασμό θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ακολουθώντας, παρουσιάζονται τα θεμελιώδη αυτά δικαιώματα, το σεβασμό των οποίων δικαιούνται να απολαμβάνουν όλοι οι άνθρωποι. Μεταξύ αυτών η προσωπική ασφάλεια, η ισότητα απέναντι στο νόμο, το τεκμήριο της αθωότητας, η απαγόρευση αυθαίρετων παρεμβάσεων στη σφαίρα της ιδιωτικής ζωής, η ιθαγένεια, το δικαίωμα στο συνέρχεσθε, η δημοκρατία, η προστασία του γάμου και της οικογένειας αλλά και κοινωνικοοικονομικά δικαιώματα **όπως το δικαίωμα στην ασφάλιση (άρθρο 22), στην ξεκούραση, στην ίση αμοιβή για παροχής ίσης εργασίας καθώς και στην παροχή ασφάλειας σε περίπτωση ανεργίας, ασθένειας, αναπηρίας χηρείας και γηρατειών (άρθρο 25).** Στο προτελευταίο άρθρο της Διακήρυξης, υπογραμμίζεται ότι **δεν είναι αποδεκτή καμία «παρερμηνεία»,** η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε ενέργειες ασυδοσίας ή αντιτιθέμενες στις διατυπωμένες αρχές του Οργανισμού. **Το ακροτελεύτιο άρθρο του κειμένου με τρόπο ρητό και μη παρερμηνεύσιμο απαγορεύει την κατάργηση των δικαιωμάτων που θεσπίζει από άτομα ή ομάδες ατόμων.**

Η κοινωνική ασφάλιση στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα καθίσταται δικαίωμα καθολικό και απαραβίαστο με το σύνολο των ανεπτυγμένων χωρών να θεσπίζουν υποχρεωτικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης η άσκηση κοινωνικής πολιτικής να περνά μέσα από αυτά. Η κοινωνική ασφάλιση αποτέλεσε συστατικό στοιχείο του νέου κοινωνικού συμβολαίου που συνήφθη μεταπολεμικά γεγονός που πέραν των ανωτέρω αποτυπώθηκε και στο σώμα διεθνών ή περιφερειακών συνθηκών (Διεθνής Σύμβαση Εργασίας (άρθρο 102), η Διεθνής Οδηγία

Εργασίας (άρθρο 67), Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (άρθρο 34), Ευρωπαϊκός Κώδικας Κοινωνικής Ασφάλειας (1964).

Η πετρελαϊκή κρίση του 1973 συντάραξε τα θεμέλια της παγκόσμιας οικονομίας διαμορφώνοντας μία συνθήκη που χαρακτηριζόταν εκτός από τα ήδη αναφερθέντα δυσχερή οικονομικά δεδομένα και από μία νέα γεωπολιτική κατάσταση. Η σοβούσα μείωση των ρυθμών ανάπτυξης έδωσε τη θέση της σε δείκτες ύφεσης που γέννησαν ένα κύμα ανεργίας. Η απουσία μεγάλης κλίμακας πολεμικών συρράξεων μετά το πέρας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου είχαν φέρει ευημερία, **αύξηση του μέσου όρου ζωής** με τους ασφαλισμένους να **προσδοκούν διαρκώς βελτίωση των ασφαλιστικών παροχών**, βασιζόμενοι στη συστηματική αναβάθμιση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης όλη την προηγούμενη περίοδο.

Ήταν τη συγκεκριμένη περίοδο που αναδείχθηκαν οι στρατηγικές αδυναμίες του κεϋνσιανού μοντέλου, ως μίας απόπειρας που προσπαθούσε να διαφυλάξει έναν πυρήνα δικαιωμάτων από την άκρατη εμπορευματοποίηση που συντελούταν σε κάθε πεδίο της ανθρώπινης ή φυσικής δραστηριότητας. Η πίστη ότι σεβόμενος κανείς τα ιερά και τα όσια του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής μπορεί παράλληλα να ασκήσει πολιτικές αναδιανομής του παραγόμενου πλούτου βρήκε εύφορο έδαφος στα συντρίμια και τους νεκρούς του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, με τους δείκτες ανάπτυξης να σημειώνουν για χρόνια θετικές επιδόσεις. Η αντίληψη, όμως, ότι αυτό θα μπορούσε να συμβαίνει στο διηνεκές, διαψεύστηκε από την ίδια την πραγματικότητα με τρόπο βάνανσο και σε χρόνο σχετικά σύντομο, ιδωμένο υπό το πρίσμα του συνολικού ρου της ιστορίας.

Από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1970 ο προσανατολισμός της προηγούμενης περιόδου ανατρέπεται και οι κυβερνήσεις «απελευθερώνουν» τις δυνάμεις της αγοράς μειώνοντας τους φορολογικούς συντελεστές, απελευθερώνοντας τις συναλλαγές και στοχεύοντας σε σφιχτούς προϋπολογισμούς. Στο πολιτικό πεδίο, η Κίνα βαδίζει στο μονοπάτι της «ανάπτυξης και της ευημερίας» υπό τον Deng Xiaoping με τις κατευθύνσεις της αγοράς δείχνουν το δρόμο, στην Αγγλία η Margaret Thatcher εκλέγεται πρωθυπουργός και εκκινεί μία μακρά περίοδο νεοφιλελεύθερης πορείας με μεγάλες συγκρούσεις και μεταρρυθμίσεις ενώ οι ΗΠΑ εκλέγουν ως πρόεδρό του τον Ronald Reagan που επίσης άσκησε το ίδιο μείγμα πολιτικής. Κοινός παρονομαστής των παραπάνω η θεωρητική βάση της Σχολής του Σικάγο με δεσπίζουσα προσωπικότητα και θεωρητικό ταγό το Milton Friedman ο οποίος ήδη από τη δεκαετία του 1950

ασκούσε κριτική στην κεϋνσιανή κρατική παρεμβατικότητα με αφορμή την παρεμπόδιση του συστήματος τιμών να λειτουργήσει ελεύθερα.

Ο Φρίντμαν εμπνευστής της μονεταριστικής σχολής του Σικάγο και ένας από τους κύριους επικριτές των μεταπολεμικών κεϋνσιανών πολιτικών, υπήρξε υποστηρικτής της αυστηρής νομισματικής πολιτικής. Υποστήριξε τις πλέον ακραίες και αντικοινωνικές απόψεις των σύγχρονων οικονομικών και θεωρούσε ότι η ιδιωτική πρωτοβουλία αποτελεί το θεμέλιο λίθο της οικονομικής ευμάρειας. Οι πετυχημένες οικονομίες, έλεγε, βασίζονται στην εξοικονόμηση, στη σκληρή εργασία και στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Μίλησε έντονα εναντίον των κρατικών ρυθμίσεων της αγοράς, οι οποίες εμποδίζουν την επιχειρηματικότητα και πνίγουν τις αγορές.²

Τα χρόνια της διαμόρφωσης του πολιτικού σκηνικού που περιεγράφηκε ακριβώς παραπάνω είχαμε και τις πρώτες πολιτικές πρωτοβουλίες στην κατεύθυνση αυτή. Το 1974, επί προεδρίας John Ford, οι ΗΠΑ μεταρρύθμισαν το ασφαλιστικό τους σύστημα διαμορφώνοντας ένα νέο με τρεις πυλώνες και ιδιωτικοποίηση του μεγαλύτερου μέρους της Κοινωνικής Ασφάλισης. Με το νόμο Employee Retirement Income Security Act προβλέφθηκε ένας πυλώνας καθολικής κοινωνικής ασφάλισης αναδιανεμητικού χαρακτήρα προκειμένου να διασφαλίζεται το ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης, ένας δεύτερος με κεφαλαιοποιητικό και υποχρεωτικό χαρακτήρα για όλους τους εργαζομένους και έναν τρίτο πυλώνα ιδιωτικών μορφών ασφάλισης για όσους επιθυμούν αναβαθμισμένες ασφαλιστικές παροχές.

Στην Αγγλία το 1986 με το νόμο Social Security Act ένα μέρος του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης ιδιωτικοποιήθηκε, προβλέφθηκε δυνατότητα επιλογής των ασφαλιστικών παροχών και διαφορετικό τρόπο υπολογισμού τους. Τα παραπάνω αποτέλεσαν την πλήρη ανατροπή της προσέγγισης του Beveridge αναφορικά με την κοινωνική ασφάλιση. Μία ακόμη χώρα, γνωστή για την υιοθέτηση των πολιτικών της σχολής του Σικάγο αποτέλεσε η Χιλή υπό την ηγεσία του αιμοσταγούς δικτάτορα Πινοσέτ μετά το πραξικόπημα εναντίον του νομίμου προέδρου της χώρας Σαλβαδόρ Αλιέντε. Η Χιλή θεωρήθηκε δημοσιονομικό θαύμα, παράδειγμα του

² ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ - ΓΣΕΕ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ Θεματική Ενότητα: ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ Ασφαλιστικό σύστημα και σύστημα κοινωνικής περίθαλψης. Μενέλαος Θεοδωρουλάκης, Βαγγέλης Κουμαριανός 2012 σελ 30

νεοφιλελευθερισμού και σχεδόν μισό αιώνα ο λαός της Χιλής δίνει ένα μεγάλο αγώνα ενάντια στην πλήρη ιδιωτικοποίηση των πάντων και τη διάλυση του κοινωνικού κράτους.

Στο νέο τοπίο ο θεσμός της κοινωνικής ασφάλισης βρέθηκε αντιμέτωπος με έντονη κριτική που τροφοδοτούταν από την οικονομική ύφεση, τους υψηλούς δείκτες ανεργίας και το δημογραφικό πρόβλημα του Δυτικού Κόσμου. Παράλληλα όμως ο θεσμός αντιμετώπισε την πρόκληση της επικαιροποίησης στις νέες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί. Η ανεργία μείωνε τις εισφορές, η δημογραφική γήρανση αύξανε την ανάγκη παροχών, η εμφάνιση των γυναικών στο πεδίο της παραγωγής συνοδευόταν από μειωμένες εισφορές και χρόνια απασχόλησης και κατέληγε σε πλήρη σύνταξη για πολλά χρόνια. Τα ανωτέρω δεδομένα αποτελούσαν πρόβλημα, φυσικά ιδωμένα υπό το πρίσμα των καπιταλιστικών νόμων της αγοράς.

Η κατάργηση της Σοβιετικής Ένωσης σηματοδότησε για τους θιασώτες του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής το τέλος της ιστορίας. Ο μονόδρομος του καπιταλισμού και η έλλειψη αντίπαλου δέους οδήγησε στην πλήρη απελευθέρωση εφαρμογής νεοφιλελεύθερων πολιτικών από τις κυβερνήσεις διευρύνοντας την εφαρμογή της θεωρίας της Σχολής του Σικάγο στην Ευρώπη και σε όλο τον κόσμο με χώρες πρότυπα τη Βρετανία και τις ΗΠΑ. Βασικό μέλημα αποτέλεσε η προσαρμογή στα οικονομικά και δημογραφικά δεδομένα της εποχής, αφήνοντας στο περιθώριο την άσκηση κοινωνικής πολιτικής.

II. Η ιστορία της κοινωνικής ασφάλισης στο νέο ελληνικό κράτος

Το τέλος της μακράς περιόδου της τουρκοκρατίας άφησε πίσω του το νεοσύστατο ελληνικό κράτος με την οικονομία του σε εμβρυακό επίπεδο ανάπτυξης και συνεπεία αυτού οι κρατικές δαπάνες προσανατολίζονταν στην κατεύθυνση των επενδύσεων με στόχο την ανάπτυξη. Παρ' όλα αυτά από τα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση δημιουργούνται φορείς κοινωνικής ασφάλισης με πιο ενδεικτικό όλων το ΝΔ που υπεγράφη στις 15 Δεκεμβρίου του 1836, «περί Αστυνομίας της Εμπορικής Ναυτιλίας», από το Γραμματέα της Επικρατείας επί των Ναυτικών, Α.Γ. Κριεζή, που αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «... το αντίτιμο των εκδιδομένων διπλωμάτων και αδειών κυβερνητών και ναυτών, ως και τα διάφορα πρόστιμα τα επιβαλλόμενα δια παραβάσεις, αποτελούν πόρους υπέρ του Ναυτικού Απομαχικού Ταμείου»³. Πέραν του NAT, τα

³ Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο, Ιστορικό και σκοπός, http://www.nat.gr/site/categories/nat/history_target.csp

επόμενα χρόνια ιδρύονται και μία σειρά αλληλοβοηθητικών κοινοπραξιών ή διευρύνονται ήδη υπάρχοντα. Ενδεικτικά αναφέρονται το ταμείο για στρατιωτικούς και δικαστές (1851) για δασκάλους (1855) και το ταμείο υπαλλήλων Εθνικής Τραπέζης (1867).

Ο παραγωγικός προσανατολισμός της επόμενης περιόδου, η κατασκευή των απαραίτητων για την ανάπτυξη της οικονομίας υποδομών και οι φυσικοί πόροι της επικράτειας αντανakλώνται στους φορείς κοινωνικής ασφάλισης που γεννώνται το χρονικό διάστημα που ακολουθεί, τα τέλη δηλαδή του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Σε αυτήν την περίοδο ιδρύονται φορείς ασφάλισης εργαζομένων σε μεταλλεία (1901), το ταμείο συντάξεως των Σιδηροδρομικών υπαλλήλων Πειραιώς – Αθήνας- Θεσσαλονίκης το 1907 και τα αντίστοιχα για τους σιδηροδρομικούς σε Θεσσαλία και Βόρεια Ελλάδα το 1908.

Μέχρι την ψήφιση του πρώτου γενικού ασφαλιστικού νόμου του ελληνικού κράτους (2868/1922) η εικόνα του ελληνικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης συμπυκνώνεται στην ίδρυση πολλών επιμέρους ασφαλιστικών φορέων για την κάλυψη κάθε επαγγέλματος ξεχωριστά αλλά και ανά περιοχή. Από το 1922 μέχρι και το 1940 ιδρύονται περίπου 150 νέα ασφαλιστικά ταμεία, κύρια (Ταμείο Νομικών 1929, ΤΣΑΨ 1928, ΙΚΑ 1930, ΤΣΜΕΔΕ και ΤΕΒΕ 1930) και επικουρικά (αρτοποιών 1936, εργατών μετάλλου 1935).

Η δικτατορία του Μεταξά και η γερμανική κατοχή ανέστειλαν την έντονη μέχρι εκείνο το σημείο δραστηριότητα στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης. Η απελευθέρωση της Ελλάδας από τη γερμανική κατοχή το 1944 σηματοδότησε την επανέναρξη πρωτοβουλιών στο συγκεκριμένο τομέα με την ψήφιση του νόμου περί ασφαλίσεως των μισθωτών των βιομηχανικών επιχειρήσεων έναντι της ανεργίας το 1945, του οποίου το πεδίο κάλυψης διευρύνθηκε στο σύνολο των μισθωτών το 1951. Το ίδιο έτος θεσμοθετείται επίδομα οικονομικής ενίσχυσης τυφλών, γίνεται προσπάθεια αναδιοργάνωσης του ΙΚΑ (ν. 1846/1951) ενώ δύο χρόνια αργότερα τίθενται τα κατώτερα όρια σύνταξης (ν. 2698/1953).

Εντός της ίδιας δεκαετίας ιδρύονται ο Οργανισμός Εργατικής Εστίας (1954) και ο μετέπειτα ΟΕΑΔ, Οργανισμός Απασχόλησης και Ασφαλίσεως Ανεργίας, ενώ ψηφίζεται και ο νόμος για την ασφάλιση των αγροτών το 1955 που έθεσε τις βάσεις για τη δημιουργία του ΟΓΑ το 1961. Τη δεκαετία του 1960 ιδρύθηκε επίσης ταμείο για τους εργαζομένους στη ΔΕΗ (1966).

Η ανοιχτή πληγή της μαζικής μετανάστευσης των πιο παραγωγικών ηλικιών σε συνδυασμό με την ανάσχεση των ρυθμών ανάπτυξης της οικονομίας ήταν λόγοι που κλόνισαν το οικοδόμημα της κοινωνικής ασφάλισης. Τη δραστηριότητα του τομέα αυτού κατά τη χρονική περίοδο 1944 που κορυφώθηκε από το τέλος της γερμανικής κατοχής μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1960 ήρθε να διακόψει η Χούντα (1967 – 1974) κατά τη διάρκεια της οποίας δε σημειώθηκε κανένα βήμα προόδου.

Η περίοδος από τη μεταπολίτευση μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '80 αιώνα χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη σημαντικών σημείων αναφοράς για την κοινωνική ασφάλιση στην Ελλάδα. Δεσπόζουσα ανάμεσα σε αυτές τις σημαντικές στιγμές είναι η ρητή πρόβλεψη για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων με τη μέριμνα του κράτους στο Σύνταγμα της Ελλάδος (άρθρο 22 § 4 αρχικά και 22§5 μετά την αναθεώρηση του 2001): **«Το κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως ο νόμος ορίζει»**. Επιπλέον θεσμοθετείται το πρώτον (ν. 997/1979) η καταβολή επικουρικής ασφάλισης για όλους τους μισθωτούς μέσω του Ταμείου Επικουρικής Ασφάλισης Μισθωτών, το οποίο από το 1983 υπάγεται εξ ολοκλήρου στο ΙΚΑ.

Η αλλαγή του πολιτικού σκηνικού με την ανάληψη της διακυβέρνησης από το ΠΑΣΟΚ το 1983, σηματοδότησε την εφαρμογή ενός μείγματος πολιτικής διαφορετικού από αυτό που ίσχυε τα προηγούμενα χρόνια. Η άνοδος μισθών και μεροκάματων έδωσε τη δυνατότητα αύξησης των κατώτερων συντάξεων και διεύρυνσης της ασφαλιστικής κάλυψης σε σύγκριση με παλαιότερα (δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στο σύνολο των ασφαλισμένων του ΟΓΑ, επέκταση κοινωνικής ασφάλισης στο σύνολο των γυναικών αγροτισσών). Τα επόμενα χρόνια μέχρι και την είσοδο σε καθεστώς δημοσιονομικής επιτήρησης (μνημόνια) η πορεία του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης κινείται στην κατεύθυνση διαρκώς μεγαλύτερης ενοποίησης των ασφαλιστικών ταμείων, της μείωσης των παροχών με διαρκή αύξηση των εισφορών για τους εργασιακά ενεργούς με μόνιμη επωδό τη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος.

Η είσοδος της χώρας σε καθεστώς επιτροπείας σηματοδότησε μία περίοδο παρατεταμένης και συστηματικής επιχείρησης αναίρεσης των κεκτημένων της προηγούμενης περιόδου. Η θεραπεία του ασθμαίνοντος συστήματος κοινωνικής ασφάλισης της χώρας πέρασε μέσα από μεσοσταθμική μείωση των συντάξεων σε ποσοστό 35% την περίοδο 2010 – 2017. Η αντιασφαλιστική επίθεση είχε συχνά αναδρομική μορφή, προκαλώντας απόλυτες ανατροπές στους προγραμματισμούς ζωής χιλιάδων ανθρώπων, διέρρηξαν τον κοινωνικό ιστό και

κατήργησαν στην πράξη κάθε έννοια κοινωνικού συμβολαίου στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης.

Η δημοσιονομική προσαρμογή δεν περνά μέσα μόνο από μέτρα οικονομικής φύσεως αλλά απαιτεί ένα σαρωτικό κύμα διαρθρωτικών αλλαγών που αλλάζουν τελικά την ίδια την έννοια της κοινωνικής ασφάλισης. Ο ζυγός ανάμεσα στη βιωσιμότητα και στο κοινωνικά αναγκαίο γέρνει οριστικά προς την πλευρά της πρώτης, δίνοντας παράταση ζωής σε ένα ζόμπι που κατατρώει τις σάρκες των εργαζομένων χωρίς να παρέχει την παραμικρή εγγύηση στους λήπτες της ασφαλιστικής κάλυψης. Την εγγύηση μάλιστα των παραπάνω εγγυώνται μηχανισμοί αυτορρύθμισης. Το νέο τοπίο προσεγγίζει την ασφαλιστική δαπάνη όχι ως κομμάτι της παραγωγικής διαδικασίας αλλά ως καταναλωτικό αγαθό και ο ατομικός δρόμος προκρίνεται και στην ασφάλιση όπως και σε όλες τις υπόλοιπες παραμέτρους της ζωής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΒΛΕΨΗ ΓΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ

I. Η ερμηνεία της διάταξης 22§5 του Συντάγματος της Ελλάδας

Το Σύνταγμα αποτελεί τη συστατική πράξη από πλευράς πολιτειακής τη συστατική πράξη ενός εκάστου πολιτεύματος και το κείμενο με το οποίο θεσπίζεται και «νομιμοποιείται» η εξουσία ενώ παράλληλα τίθενται και περιορισμοί στην εξουσία αυτή. Από πλευράς κανονιστικής αποτελεί το θεμελιώδη νόμο ενός κράτους με μεγάλες διαφορές ως προς τη μορφή, την ισχύ και το περιεχόμενο από τους κοινούς νόμους με την τυπική, την ουσιαστική αλλά και τη σύνθεση αυτών να αποτελούν τη διάκρισή αλλά και τη σύνθεση των νομικών σημασιών του. Η τυπική σημασία συνίσταται στη μορφή και τον τύπο του συνταγματικού κειμένου ενώ η ουσιαστική στο γεγονός ότι το τελευταίο αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της οργάνωσης ενός συγκεκριμένου κράτους (Παπαδοπούλου Τι είναι το Σύνταγμα Έννοια, διακρίσεις και λειτουργίες). Τα ανωτέρω σε συνδυασμό με το σκόπιμα ελλειπτικό χαρακτήρα του Συντάγματος αποτελούν το λόγο για τον οποίο η συνταγματική ερμηνεία καθίσταται απαραίτητη.

Οι μέθοδοι ερμηνείας του Συντάγματος είναι οι: Γραμματική, Λογική, Συστηματική και Τελολογική.

Η γραμματική μέθοδος στέκεται στη λεκτική αποτύπωση του κανόνα δικαίου αναδεικνύοντας τις σκοπίμως υπάρχουσες λεκτικές ιδιαιτερότητες της νομικής επιστήμης. Η ετυμολογία, η γραμματική και το συντακτικό γίνονται ερμηνευτικά εργαλεία, πάντα υπό το πρίσμα του αυτοτελούς περιβάλλοντος της νομικής γλώσσας. **Η λογική μέθοδος** ακολουθεί το μονοπάτι της «κοινής λογικής» προκειμένου να οδηγηθεί στο βαθύτερο και συνολικό νόημα μίας διάταξης. Η εις άτοπον απαγωγή, η εκ του μείζονος το έλασσον (*argumentum a minore ad maius*) και το αντίστροφο αποτελούν λογικούς συλλογισμούς που μπορούν να αναδείξουν το νόημα της εκάστοτε διάταξης. **Η ιστορική μέθοδος** προσπαθεί να προσεγγίσει τη στιγμή που υπήρξε το πρώτον η ανάγκη θεσμοθέτησης ενός κανόνα καθώς και της εξελικτικής του πορείας προκειμένου να αντιληφθεί στο παρόν την κατεύθυνση η οποία υπάρχει. Τέλος, **η τεολογική μέθοδος** είναι η μέθοδος ερμηνείας που προσπαθεί να ψηλαφίσει το πνεύμα του νόμου και να οδηγηθεί στον πυρήνα του νοήματος της ρύθμισης.

Το άρθρο 22 §5 του Συντάγματος της Ελλάδος αναφέρει ότι: «Το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει.». Από τη συγκεκριμένη διατύπωση προκύπτει μία ερμηνευτική πρόκληση. Είναι σκοπός του συνταγματικού νομοθέτη η, κατά τρόπο αποκλειστικό, μέριμνα για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, ίσως μάλιστα μόνο αυτών που παρέχουν εξαρτημένη εργασία? Η γραμματική ερμηνεία της διάταξης θα μπορούσε κάλλιστα να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι η κοινωνική ασφάλιση είναι ένα δικαίωμα παρεπόμενο αυτού της εργασίας, χωρίς αυτοτελή υπόσταση και με κάλυψη μόνο στους παρέχοντες εξαρτημένη εργασία.

Στο άρθρο 22 του Συντάγματος της Ελλάδας που τιτλοφορείται: «Προστασία της Εργασίας» προηγούνται τέσσερις παράγραφοι:

«1. Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Κράτος, που μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού.

Όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας.

2. Με νόμο καθορίζονται οι γενικοί όροι εργασίας, που συμπληρώνονται από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας συναπτόμενες με ελεύθερες διαπραγματεύσεις και, αν αυτές αποτύχουν, με τους κανόνες που θέτει η διαιτησία.

3. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων εργασίας από τους δημόσιους υπαλλήλους και τους υπαλλήλους οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

4. Οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας απαγορεύεται.».

Επιστρέφοντας στην ερμηνευτική πρόκληση που αναφέραμε παραπάνω, είναι η *ratio legis* (το πνεύμα του νόμου) που μας οδηγεί με ασφάλεια στο συμπέρασμα ότι ο συνταγματικός νομοθέτης δεν αποσκοπούσε με τη συγκεκριμένη διάταξη να αποκλείσει από την κοινωνική ασφάλιση ομάδες που δεν παρέχουν εξαρτημένη εργασία όπως π.χ. ελεύθερους επαγγελματίες.

Ο σκοπός του ήταν η προστασία όλων ανεξαιρέτως. Με την αρχή του κοινωνικού κράτους να λειτουργεί επικουρικά σε αυτή της κοινωνικής ασφάλισης, η τελευταία καθίσταται πλέον κοινωνική ασφάλεια και επιτρέπει αν δεν επιβάλλει τη διασταλτική ερμηνεία του 22 §5 του Συντάγματος.

Εντασσόμενο θεωρητικά στα κοινωνικά δικαιώματα, το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση χαρακτηρίζεται από την ιδιαιτερότητα του γεγονότος ότι δε γεννά αγωγή αξίωση κατά του θεματοφύλακά του (Κράτος). Κινούμενη στο ίδιο πνεύμα, η νομολογία προσεγγίζει τις διατάξεις που θεσμοθετούν κοινωνικά δικαιώματα ως «έντονες υποδείξεις» προς τη νομοθετική εξουσία προκειμένου η τελευταία να ενεργήσει στην κατάλληλη κατεύθυνση.

Στο πεδίο της νομολογίας όσο και αυτό της θεωρίας έχει διανυθεί σημαντική απόσταση προκειμένου να αποσαφηνιστεί η πρόθεση του νομοθέτη σχετικά με την έκταση της συνταγματικής πρόβλεψης για την κοινωνική ασφάλιση: «Επειδή, το Σύνταγμα του 1975 περιέλαβε διατάξεις που επέτρεψαν να θεωρηθεί ως συνταγματικά κατοχυρωμένη η αρχή του κοινωνικού κράτους, ρητή αναφορά στην οποία έγινε από τον αναθεωρητικό νομοθέτη του έτους 2001 (άρθρο 25 παρ. 1). Στις διατάξεις αυτές συγκαταλέγεται η παράγραφος 4 -ήδη παράγραφος 5 μετά την αναθεώρηση του έτους 2001- του άρθρου 22 κατά την οποία «Το κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει». Με την διάταξη αυτή, το Σύνταγμα κατοχύρωσε, πρώτη φορά, τον θεσμό της κοινωνικής ασφαλίσεως και υποχρέωσε τον

κοινό νομοθέτη να οργανώνει την ασφαλιστική κάλυψη του εργαζόμενου πληθυσμού της Χώρας (ΣτΕ 2253/1976 Ολ. και έκτοτε παγίως). Παρά την διατύπωση και την θέση της διατάξεως αυτής μεταξύ άλλων, οι οποίες κατοχυρώνουν δικαιώματα των παρεχόντων εξαρτημένη εργασία δυνάμει σχέσεως ιδιωτικού δικαίου (παράγραφοι 1 και 2 του ίδιου άρθρου 22), η αρχή του κοινωνικού κράτους, η οποία ρητώς πλέον αναγνωρίζεται στο Σύνταγμα, **επιβάλλει την διασταλτική ερμηνεία της ώστε κάθε επαγγελματική κατηγορία του ιδιωτικού τομέα, μισθωτοί, αυτοαπασχολούμενοι, ελεύθεροι επαγγελματίες και αγρότες, που αντιμετωπίζει τον ίδιο κίνδυνο απώλειας του εισοδήματος από την εργασία ή το επάγγελμα λόγω γήρατος, ασθένειας, αναπηρίας και θανάτου να έχει πρόσβαση σε ασφαλιστική κάλυψή του.** Η ερμηνεία της διατάξεως αυτής δεν δύναται να διασταλεί σε βαθμό που να περιλαμβάνει στο πεδίο εφαρμογής της και τους δημοσίους υπαλλήλους και λειτουργούς λόγω της δημοσίου δικαίου σχέσεως υπό την οποία αυτοί παρέχουν τις υπηρεσίες τους (πρβ. ΑΕΔ 16/1983). Ωστόσο, **στην περίπτωση που ο κοινός νομοθέτης δεν παρέχει στους δημοσίους υπαλλήλους και λειτουργούς προστασία από τους κινδύνους γήρατος, ασθένειας, αναπηρίας και θανάτου -με ιδιαίτερο τρόπο- η αρχή του κοινωνικού κράτους δεν θα ανεχόταν την μη υπαγωγή αυτών σε καθεστώς κοινωνικής ασφαλίσεως.»** (ΣτΕ Ολ. 1880/2019)

Εξάλλου πεδίο διαλόγου και αντιπαράθεσης σε θεωρία και νομολογία αποτέλεσε και ο χαρακτήρας των φορέων κοινωνικής ασφάλισης. Αρχικά μάλιστα η αντίληψη ότι η ιδιωτική πρωτοβουλία είχε χώρο δράσης στο πεδίο των φορέων της κοινωνικής ασφάλισης με τη μορφή αλληλοβοηθητικών ταμείων, δεδομένης της κοινωνικής αποστολής των τελευταίων. Ακολούθως το Συμβούλιο της Επικρατείας ανέπτυξε και καθιέρωσε μία διαφορετική νομολογιακή κατεύθυνση. **«Η υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση έχει εξαιρεθεί από το χώρο της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, τούτο δε έγινε για λόγους δημοσίου συμφέροντος και ειδικότερα για να προστατευτούν όσοι υποχρεωτικά ασφαλιζονται ή καταβάλλουν ασφαλιστικές εισφορές από τους επιχειρηματικούς κινδύνους που συνδέονται με την άσκηση της ασφαλιστικής λειτουργίας από ιδιωτικούς φορείς»,** ΣτΕ 139/1987 Δ' Τμήμα, **«Η έννοια του άρθρου 22 παρ. 4 Συντ. είναι ότι εκεί όπου ο νόμος καθιερώνει την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση και ειδικότερα θεσπίζει υποχρεωτική καταβολή ασφαλιστικής εισφοράς, είτε από μέρους του μισθωτού, είτε από μέρους του εργοδότη, οφείλει να καθιστά φορέα της μόνο το κράτος ή νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, που κι αυτά είναι δημόσιες υπηρεσίες αποκεντρωμένες»** ΣτΕ Ολ 2024/1987.

II. Κοινωνική Ασφάλιση : Νομική Φύση

i) Συνταγματική εντολή

Ένα πρώτο και ασφαλές συμπέρασμα το οποίο προκύπτει από τη διατύπωση του άρθρου 22 § 5 του Συντάγματος είναι ότι ο συνταγματικός νομοθέτης εντέλει τον κοινό νομοθέτη να αναλάβει νομοθετική πρωτοβουλία ώστε να προχωρήσει στις κατάλληλες ρυθμίσεις προκειμένου να εξασφαλιστεί η πραγμάτωση της συνταγματικής αυτής εντολής. Η επιλογή του συνταγματικού νομοθέτη να διατυπώσει με το συγκεκριμένο τρόπο τη διάταξη εξασφαλίζει τη δυνατότητα στον κοινό νομοθέτη να θεσμοθετήσει ένα πλαίσιο κοινωνικής ασφάλισης που θα μπορεί να ευθυγραμμίζεται με τις εκάστοτε επικρατούσες συνθήκες τόσο αναφορικά με την οικονομία όσο και την ένταση της κοινωνικής αναγκαιότητας του πλαισίου αυτού.

Εξάλλου παρέχεται και ελευθερία (εφόσον ούτε το γράμμα της διάταξης ούτε οι γενικές αρχές του Συντάγματος το απαγορεύουν) αναφορικά με τον τρόπο οργάνωσης, λειτουργίας και τελικά υλικής έκφρασης της συνταγματικής εντολής για κοινωνική ασφάλιση «(η) μόνη δέσμευση που επιβάλλει το Σύνταγμα (...), εκεί όπου ο νόμος καθιερώνει την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση και θεσπίζει την υποχρεωτική καταβολή ασφαλιστικής εισφοράς, είναι η παροχή της κοινωνικής ασφάλισης είτε από μόνο το Κράτος, είτε από νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου» (ΣτΕ Ολ 3100/2001)⁴.

Δέον στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι η αποκλειστικότητα από πλευράς κράτους δεν εκτείνεται σε όλο το φάσμα των «ασφαλιστικών δυνατοτήτων». Με διαφορετική συνταγματική νομιμοποιητική βάση (άρθρο 12 § 1, 3 Σ, 5 § 1) χωρεί συνταγματικά η παροχή προαιρετικής ασφάλισης από ιδιωτικούς φορείς. Παρ' όλα αυτά καθίσταται σαφής η πρωτοκαθεδρία του κράτους αναφορικά με τη βασική κοινωνικοασφαλιστική κάλυψη αφενός και ο συμπληρωματικός ρόλος που **δικαιούται** να διαδραματίσει ο ιδιωτικός παράγοντας στη βάση της οικονομικής ελευθερίας.

ii) Κοινωνικό Δικαίωμα

⁴ <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/e-ems-epist.pdf>

Τα κοινωνικά δικαιώματα που προβλέπονται στο Σύνταγμα σηματοδοτούν κυρίως την ανάληψη υποχρέωσης από πλευράς του κράτους για την παροχή ορισμένων κρίσιμων για την επίτευξη της κοινωνικής ασφάλειας αγαθών και υπηρεσιών. Προκειμένου να θεμελιωθεί αγωγή αξίωση για την παραβίαση ενός κοινωνικού δικαιώματος, προϋποτίθεται, κατά κανόνα, η δράση του κοινού νομοθέτη, γεγονός που αποτελεί την ιδιομορφία τους.⁵ Είναι η προϋπόθεση του εφικτού προκειμένου να πραγματοποιηθεί ένα κοινωνικό δικαίωμα (π.χ. ύπαρξη σχετικών οικονομικών πόρων προς διάθεση) που τους προσδίδει τη συγκεκριμένη ιδιομορφία. Στο σημείο τούτο λεκτέον ότι αυτή η ιδιαιτερότητα, δεν καθιστά σε καμία περίπτωση τα κοινωνικά δικαιώματα ευχολόγιο. Είναι καθήκον της διοίκησης η εξασφάλιση της υλοποίησής τους με μεγάλη ευχέρεια στον κοινό νομοθέτη ως προς τον τρόπο που αυτή θα λάβει χώρα.

Η θεμελιώδης συνταγματική αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του διοικουμένου στη διοίκηση διαδραματίζει σημαντικό εγγυητικό ρόλο αναφορικά με τα κοινωνικά δικαιώματα. Αυτό διότι από τη συγκεκριμένη αρχή απορρέει η αρχή του κοινωνικού κεκτημένου, έννοια καθοριστική για την « απαγόρευση » της ολοκληρωτικής κατάργησης ενός παραχωρηθέντος κοινωνικού δικαιώματος. Η δυνατότητα συρρίκνωσης ενός δικαιώματος βέβαια υφίσταται και μπορεί να φτάσει σε βαθμό που το δικαίωμα θα υπάρχει περισσότερο κατ' ευφημισμό, γεγονός που βιωματικά μπορεί να επιβεβαιώσει η ελληνική κοινωνία τα τελευταία χρόνια.

Τα παραπάνω εξειδικεύονται ως προς το άρθρο 22 §5 Σ με τη μορφή αύξησεως των ορίων συνταξιοδότησης, μείωσης των συντάξεων, αύξησης των εισφορών των ασφαλισμένων κ.ο.κ. Η προσέγγιση της νομολογίας σίγουρα δε θεωρεί κοινωνικό κεκτημένο ό,τι ίσχυε πριν μία μεγάλη αρνητική μεταβολή που έλαβε χώρα υπό το βάρος του δημοσίου συμφέροντος. Με αιτία τη δημοσιονομική κρίση το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση συρρικνώθηκε σημαντικά, σε αποδεκτά όμως κατά την αντίληψη της δικαστικής εξουσίας πλαίσια.

iii) Θεσμική εγγύηση

Μία βασική διάκριση στο πεδίο της Θεωρίας του Συνταγματικού δικαίου είναι αυτή που καθορίζεται από τη στάση του κράτους προκειμένου να πραγματοποιηθεί ένα δικαίωμα. Έτσι στην περίπτωση των ατομικών δικαιωμάτων το κράτος παρέχει δια παραλείψεως το χώρο πραγμάτωσης του δικαιώματος. Χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το τεκμήριο της

⁵ <https://www.constitutionalism.gr/ta-vallomena-koinonika-dikaiomata/>

αθωότητας, στη βάση του οποίου αντιμετωπίζεται κανείς μέχρι να εξεταστεί η εκάστοτε υπόθεση χωρίς π.χ. να μπαίνει στη φυλακή. Αναφορικά με τα κοινωνικά δικαιώματα, για την πραγμάτωσή τους απαιτείται το κράτος να προχωρήσει σε θετικές ενέργειες στην κατεύθυνση της πραγμάτωσής τους. Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το δικαίωμα στην κατοικία (άρθρο 21 §4 Σ) για την πραγμάτωση του οποίου ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας χορηγούσε δάνεια με εξαιρετικά προνομιακούς όρους για τους πολίτες που στερούνταν της δυνατότητας να την εξασφαλίσουν «ιδίους πόρους».

Μία διακριτή θεωρητική αντίληψη εντόπισε μία ομάδα συνταγματικών δικαιωμάτων που προκύπτουν από τη παροχή συγκεκριμένων θεσμικών εγγυήσεων από πλευράς του συντακτικού νομοθέτη. **Χαρακτηριστικό των τελευταίων είναι ότι η πράξη** (άρθρο 88 §2 Σ: Οι αποδοχές των δικαστικών λειτουργών είναι ανάλογες με το λειτούργημά τους. Τα σχετικά με τη βαθμολογική και μισθολογική τους εξέλιξη και με την κατάστασή τους γενικά καθορίζονται με ειδικούς νόμους) **ή παράλειψη** (άρθρο 87 §1 Σ: Η δικαιοσύνη απονέμεται από δικαστήρια συγκροτούμενα από τακτικούς δικαστές, που απολαμβάνουν *λειτουργική και προσωπική ανεξαρτησία.*) **από πλευράς κράτους, αποσκοπεί στην προστασία των σχετικών εκάστοτε θεσμών και όχι ενός π.χ. φορέα ενός ατομικού δικαιώματος.** Μία θεσμική εγγύηση συνυπάρχει με ένα ατομικό ή κοινωνικό δικαίωμα στη διάταξη που το θεσπίζει.

Η εγγύηση του θεσμού της κοινωνικής ασφάλισης παρέχεται ως βάση για τη διασφάλιση των γενικών αρχών του θεσμού. Προστασία του ασφαλιστικού κεφαλαίου, καθολικότητα, ανταποδοτικότητα κ.α. Η μεθοδολογία και η έκταση του δικαιώματος προσαρμόζονται σε δεδομένα της εκάστοτε εποχής προσδίδοντας στην κανονιστική ισχύ του Συντάγματος την απαραίτητη για τη διαχρονικότητά του ευελιξία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Γενικές Αρχές Κοινωνικής Ασφάλισης

Ο απαραβίαστος πυρήνας του δικαιώματος.

Με τη νομική φύση του δικαιώματος να έχει ήδη αναλυθεί, είναι αναγκαία η προσέγγιση του περιεχομένου του δικαιώματος ως προς τα κραταιά στοιχεία του. Αυτά τα οποία παραμένουν (ή οφείλουν να παραμείνουν) απαραβίαστα στο πέρασμα των χρόνων ακριβώς επειδή αποτελούν τον πυρήνα του δικαιώματος, τον οποίο ο συνταγματικός νομοθέτης αποσκοπούσε να προστατέψει με τρόπο υπερσυγκυριακό. Το τεράστιο εύρος των πρωτοβουλιών που δύναται να λάβει ο κοινός νομοθέτης περιορίζεται από τις βασικές αρχές που η νομολογία – κατά κύριο λόγο- καθιέρωσε ως πυρήνα του κοινωνικοασφαλιστικού δικαιώματος.

Ανταποδοτικότητα και (ή ενάντια στην) Κοινωνική Αλληλεγγύη.

Δύο αρχές που απορρέουν από τη συνταγματική πρόβλεψη για την κοινωνική ασφάλιση είναι αυτές της ανταποδοτικότητας και της κοινωνικής αλληλεγγύης. Η αρχή της ανταποδοτικότητας απορρέει από την προσδοκία ανταπόδοσης, κατά τη στιγμή επέλευσης ενός ή περισσοτέρων από τους προκαθορισμένους ασφαλιστικούς κινδύνους, όσων ο ασφαλισμένος κατέβαλε στον εκάστοτε οργανισμό κοινωνικής ασφάλισης με τη μορφή εισφορών. Η αρχή της κοινωνικής αλληλεγγύης απορρέει από την αναγκαία ως ένα βαθμό αναδιανομή των εισοδημάτων από τους οικονομικά πιο ισχυρούς στους ασθενέστερους. Η κοινή αναφορά στις δύο αυτές αρχές δεν είναι τυχαία καθώς σε πολλά επίπεδα συγκρούονται και δημιουργούν μία πρόκληση που εκκινεί από το επίπεδο της ερμηνείας, καταλήγει όμως σε μία εξαιρετικά ουσιαστική διάσταση.

Η αρχή της ανταποδοτικότητας δε θεμελιώνεται απευθείας από το Σύνταγμα και, κατά συνέπεια, δε δεσμεύει τον κοινό νομοθέτη «Ο τρόπος υπολογισμού των συντάξεων των ασφαλισμένων και ο καθορισμός των αποδοχών που λαμβάνονται κάθε φορά υπόψη για τον υπολογισμό αυτόν επαφίεται κάθε φορά στον νομοθέτη και στην κατ' εξουσιοδότηση αυτού κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση. Κατά τη ρύθμιση των θεμάτων αυτών οι ασφαλιστικές παροχές δεν απαιτείται να βρίσκονται σε σχέση ευθείας ανταποδοτικότητας, προς τις εισφορές που έχουν καταβληθεί, γιατί η αρχή της ανταποδοτικότητας μεταξύ ασφαλιστικών εισφορών και

παροχών δεν είναι συνταγματικώς κατοχυρωμένη, περαιτέρω δε δεν αποτελεί συνταγματικώς κατοχυρωμένο κανόνα η αναλογία ασφαλιστικών εισφορών και ασφαλιστικών παροχών, ΣτΕ 4132/2011 7μ., 2651/2011, 439/2011, 2948/2009.»⁶.

Με βάση την ανωτέρω νομολογιακή προσέγγιση, θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι η ανταποδοτικότητα δεν αποτελεί κατοχυρωμένη αρχή απορρέουσα από το άρθρο 22 § 5 Σ. Αναλύοντας ωστόσο την έννοια της ασφαλιστικής εισφοράς, δεν μπορούμε να αποφύγουμε το συμπέρασμα ότι στοιχείο της αποτελεί η προσδοκία αντιπαροχής σε περίπτωση επέλευσης του κινδύνου (ΣτΕ 2266/2013 7μ.). Καθίσταται έτσι αντισυνταγματική η ανεξέλεγκτη αποσύνδεση εισφορών – παροχών είτε προς τα πάνω, είτε προς τα κάτω με εξαίρεση τις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες το ασφαλιστικό κεφάλαιο προκύπτει αποκλειστικά από εισφορές των εργαζομένων χωρίς κρατική ενίσχυση και εργοδοτική συμμετοχή. (ΑΕΔ 9/1980).

Η αρχή της κοινωνικής αλληλεγγύης έχει τη βάση της στη ρητά διατυπωμένη (αλλά θεωρητικά και νομολογιακά προϋπάρχουσα) από το 2001 αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου (άρθρο 25 §1 Σ) και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 § 1). Θα μπορούσε να κριθεί σκόπιμη η διάκριση της κοινωνικής αλληλεγγύης σε **εθνική αλληλεγγύη**, η οποία συνίσταται στην αναδιανομή του πλούτου προς όφελος των ασθενέστερων στρωμάτων με «βεληνεκές» το σύνολο των κατοίκων της χώρας και βασικό εργαλείο τη φορολογία, και **ασφαλιστική αλληλεγγύη**, η οποία αναφέρεται σε μία παράλληλη, μερικότερη διαδικασία αναδιανομής πλούτου εντός της «κοινότητας των εργαζομένων – ασφαλισμένων» με βασικό εργαλείο τις ασφαλιστικές εισφορές των τελευταίων.

Το Συμβούλιο της Επικρατείας δικάζοντας σε Ολομέλεια συμπύκνωσε τις διατυπωθείσες νομολογιακές κατευθύνσεις στις 2287, 2288, 2289, 2290 αποφάσεις του 2015: «Πέραν του ανωτέρω δημοσίου σκοπού [εν. Χορήγηση ασφαλιστικών παροχών όταν επέλθει ο ασφαλιστικός κίνδυνος], μέσω του θεσμού της κοινωνικής ασφαλίσεως, εκδηλώνεται –όπως και μέσω της κοινωνικής πρόνοιας – η κοινωνική αλληλεγγύη και ασκείται κοινωνική πολιτική, ειδικότερα δε, αναδιανομή εισοδήματος με σκοπό την άμβλυνση κοινωνικών αντιθέσεων και ανισοτήτων. Στο πλαίσιο αυτό δεν κατοχυρώνεται συνταγματικώς στην κοινωνική ασφάλιση η ευθεία αναλογία (αμιγής ανταποδοτικότητα) μεταξύ

⁶ Βασίλης Ανδρουλάκης, άρθρο 22 §5 Ανάπτυξη από το συλλογικό έργο “Σύνταγμα, Κατ’ άρθρο ερμηνεία”, 2017 ΣΑΚΚΟΥΛΑ σ. 585

εισφορών και παροχών ..., επιτρέπονται δε η θέσπιση ανωτάτου ορίου παροχών, η απονομή συντάξεως επί εργατικού ατυχήματος ανεξαρτήτως καταβολής εισφορών ή η μη χορήγηση συντάξεως, παρά την καταβολή εισφορών, σε περίπτωση μη θεμελιώσεως του ασφαλιστικού δικαιώματος...». Η προηγούμενη διατύπωση με ενάργεια διατυπώνει την πρωτοκαθεδρία της αρχής της κοινωνικής αλληλεγγύης όσον αφορά στη δημόσια κοινωνική ασφάλιση.

Η συγκεκριμένη πρωτοκαθεδρία της αρχής της κοινωνικής αλληλεγγύης αναδεικνύει μία αντίφαση την οποία καλείται να αντιμετωπίσει τόσο ο κοινός νομοθέτης, όσο και ο δικαστής. Στοιχείο συστατικό της κοινωνικής αλληλεγγύης αποτελεί η **άρνηση της ανταποδοτικότητας** και η αναδιανομή του πλούτου μεταξύ της «κοινωνίας των εργαζομένων». Η ανάδειξη της ως συνταγματικού πυρήνα του κοινωνικοασφαλιστικού δικαιώματος διατυπώνεται επίσης στις άνω αναφερόμενες αποφάσεις του ΣτΕ (2287, 2288, 2289, 2290 /2015) «... χορήγηση ... στον συνταξιούχο παροχών τέτοιων που να του επιτρέπουν να διαβιώνει με αξιοπρέπεια, όχι μόνο εξασφαλίζοντας τους όρους της φυσικής του υποστάσεως (διατροφή, ένδυση, στέγαση, βασικά οικιακά αγαθά, θέρμανση, υγιεινή και ιατρική περίθαλψη όλων των βαθμίδων), αλλά και της συμμετοχής του στην κοινωνική ζωή με τρόπο που δεν αφίσταται, πάντως, ουσιωδώς από τις αντίστοιχες συνθήκες του εργασιακού του βίου ...».

Η συνταγματική αρχή της ισότητας στην κοινωνική ασφάλιση

Το άρθρο 4 § 1 Σ κατοχυρώνει τη θεμελιώδη αρχή της ισότητας όλων ενώπιον του νόμου. Η συγκεκριμένη αρχή διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε σχέση με το δικαίωμα κοινωνικής ασφάλισης και τη δισεπίλυτη εξίσωση που παρουσιάστηκε ανωτέρω.

Με βάση τόσο τη θεωρία όσο και τη νομολογία η ερμηνεία της ισότητας του άρθρου 4 §1 Σ είναι αναλογική. Στη βάση αυτής της προσέγγισης επιφυλάσσεται όμοια μεταχείριση μεταξύ όμοιων καταστάσεων ενώ κρίνεται ως ανεπίτρεπτη συνταγματικά η ανόμοια μεταχείριση όμοιων συνθηκών, κατηγοριών ανθρώπων ή καταστάσεων. Μεταφέροντας αυτήν την προσέγγιση στην υπό εξέταση διάταξη, θα μπορούσε να αποτελέσει συμπέρασμα ότι για ανόμοιες εισφορές δεν είναι δυνατόν να προβλέπονται όμοιες παροχές καθώς αυτή η συνθήκη αντιβαίνει στην αρχή της ισότητας. Αντίθετα, θα ήταν ευθυγραμμισμένη με τη συνταγματική αρχή η αντιστοίχιση των καταβληθεισών εισφορών με τις ασφαλιστικές παροχές.

Παρ' όλα αυτά η συγκεκριμένη πρόσληψη της έννοιας της ισότητας σε σχέση με την κοινωνική ασφάλιση τείνει να απωλέσει στοιχεία του DNA της τελευταίας καθώς αγνοεί το ρόλο της ως δικαιώματος που θεσπίζεται ακριβώς στην κατεύθυνση της ουσιαστικής ισότητας, όπως εξαιρετικά εύστοχα και συμπυκνωμένα αναφέρει ο καθηγητής Α. Στεργίου:⁷ « Ωστόσο, η κανονιστική ισχύς της ισότητας, συμπροσδιοριζόμενη από το άρθρο 22, παρ. 5 Συντ/τος, υπερβαίνει την τυπική της πλευρά, για να ουσιαστικοποιηθεί και να μετατραπεί η ίδια σε λόγο προστασίας. Πράγματι, η κοινωνική ασφάλιση ως ανήκουσα στην κατηγορία των κοινωνικών δικαιωμάτων τείνει να υλοποιήσει, σε ορισμένο βαθμό, την πραγματική (ουσιαστική) ισότητα και κατ' επέκταση να υπηρετήσει την κοινωνική δικαιοσύνη. Ένας από τους σκοπούς της κοινωνικής ασφάλισης –ένα από τα θεμέλια του θεσμού- είναι η μείωση των κοινωνικών (υλικών) ανισοτήτων μέσω της αλληλεγγύης Δεν μπορούμε να κατανοήσουμε την κοινωνική ασφάλιση αν δεν την αντιμετωπίσουμε συγχρόνως ως συλλογικό μηχανισμό που εκφράζει πρωτίστως την αρχή της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Στη λογική της επανόρθωσης των ανισοτήτων, επιβάλλονται αποκαταστατικές (διορθωτικές) διακρίσεις από ρητώς από το Σύνταγμα επιτασσόμενα κριτήρια διαφοροποίησης. Κι ως γνωστόν, μέσω της κοινωνικής ασφάλισης, ενεργοποιείται και προστατεύεται το σύνολο των κοινωνικών δικαιωμάτων (υγεία, αναπηρία, παιδική ηλικία, υγεία, οικογένεια, γηρατειά, κ.α.). Εδώ, εντοπίζεται η μοναδικότητα του θεσμού και η ιδιαίτερη σχέση που διατηρεί με την αρχή της ισότητας. Διακρίνονται στο εσωτερικό της κοινωνικής ασφάλισης διαφοροποιήσεις οι οποίες ενώ έρχονται σε αντίθεση προς την τυπική (αναλογική) ισότητα, δικαιολογούνται από την ουσιαστική (πραγματική). Δηλαδή, η πραγματική ισότητα δικαιολογεί, σε κάποια (υπό αναζήτηση και πολιτική διαπραγμάτευση) έκταση, την άνιση ρύθμιση και τον μετριασμό της τυπικής ισότητας.»

Η αρχή του δημόσιου και υποχρεωτικού χαρακτήρα της κοινωνικής ασφάλισης

Η κοινωνική ασφάλιση κάθε εργαζομένου (με την έννοια που αναλύθηκε ανωτέρω) αποτελεί απαραίτητη υποχρέωση, η οποία δεν υπόκειται σε καμία περίπτωση στη βούληση των εμπλεκομένων. Προκειμένου να εκπληρωθεί η αποστολή που επιφυλάσσει ο συνταγματικός

⁷ <https://www.constitutionalism.gr/2480-i-arhi-tis-isotitas-stin-koinwniki-asfalisi/>

νομοθέτης στην κοινωνική ασφάλιση, προβλέπεται μια διαδικασία ρυθμιζόμενη από κανόνες αναγκαστικού δικαίου κατά τρόπο σαφή και καθορισμένο χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις απόψεις της ασφαλιστικής κοινότητας.

Το ότι η κοινωνική ασφάλιση βασίζεται στην εκ του νόμου έναρξη της ασφαλιστικής σχέσης μόνο με την επέλευση των πραγματικών περιστατικών που ο νόμος προβλέπει, ενώ η ιδιωτική ασφάλιση στη συμβατική πρωτοβουλία και στην απόφαση του ιδιώτη να υποβάλει πρόταση για σύναψη ασφαλιστικής σύμβασης στον ασφαλιστή, είναι ενδεικτικό της διαφοράς μεταξύ των δύο ειδών ασφάλισης αλλά και του σκοπούμενου δημοσίου χαρακτήρα της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης⁸.

Σε επίπεδο νομολογίας η **5024/87 του ΣτΕ** θεωρείται σημείο αναφοράς αναφορικά με το δημόσιο και υποχρεωτικό χαρακτήρα της κοινωνικής ασφάλισης: « η έννοια του άρθρου 22 παρ. 4 του Συντάγματος είναι ότι εκεί όπου ο νόμος καθιερώνει την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση και ειδικότερα θεσπίζει την υποχρεωτική καταβολή ασφαλιστικής εισφοράς, είτε από μέρους του μισθωτού είτε από μέρους του εργοδότη, οφείλει να καθιστά φορέα της μόνο το Κράτος ή νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, που κι' αυτά είναι δημόσιες υπηρεσίες καθ' ύλη όμως αποκεντρωμένες. Είτε ως κύρια, είτε ως επικουρική, η υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση έχει εξαιρεθεί, με την πιο πάνω συνταγματική διάταξη, από το χώρο της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, τούτο δε έγινε για λόγους δημόσιου συμφέροντος και ειδικότερα για να προστατευθούν όσοι υποχρεωτικώς ασφαλίζονται ή καταβάλλουν ασφαλιστικές εισφορές, από τους επιχειρηματικούς κινδύνους που συνδέονται με την άσκηση της ασφαλιστικής λειτουργίας από ιδιωτικούς φορείς. Εξ άλλου, στα πλαίσια της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης αναπτύσσονται, μεταξύ των φορέων της ασφάλισης αυτής και των μισθωτών ή των εργοδοτών που καταβάλλουν τις ασφαλιστικές εισφορές, σχέσεις δημόσιας εξουσίας, εξαιτίας των οποίων οι φορείς της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης δεν μπορεί να είναι παρά νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και τέτοιοι πράγματι υπήρξαν οι φορείς αυτοί κατά την ιστορική διαδρομή της κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα.».

⁸ Αγγελοπούλου, Όλγα (2003, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)), σελ 209, Η υποχρεωτικότητα ως χαρακτηριστικό γνώρισμα της κοινωνικής ασφάλισης
<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/24585#page/226/mode/2up>

Η αρχή της προστασίας του ασφαλιστικού κεφαλαίου

Η αρχή της προστασίας του ασφαλιστικού κεφαλαίου αποτελούσε μέχρι το 1989 κριτήριο με εξέχουσα βαρύτητα στη δικαστική σκέψη με διατυπώσεις όπως : «η διοίκησης δύναται, ποιούμενη χρήσιν της κανονιστικής αρμοδιότητός της, να ρυθμίζει εκάστοτε δια τροποποιήσεως των σχετικών (...) διατάξεων, το ύψος της αρωγής και να μειώνει έτι το ποσόν αυτής δια το μέλλον, εν όψει ιδία των οικονομικών συνθηκών, υπό τας οποίας τελεί ο ασφαλιστικός οργανισμός» (ΣτΕ: 697/1987). Αποτέλεσμα ήταν η ευχέρεια του κοινού νομοθέτη για την υλοποίηση της συνταγματικής εντολής του άρθρου 22 § 4 (μετέπειτα §5) Σ.

Με την απόφαση 2983/1989 της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας επήλθε περιορισμός στην ευχέρεια αυτή του κοινού νομοθέτη καθώς εισάγεται πλάι στην αρχή της προστασίας του ασφαλιστικού κεφαλαίου και αυτή της προαγωγής της κοινωνικής ασφάλισης των εργαζομένων. Σημαντική επισήμανση αποτελεί ότι η εισαγωγή στη νομολογιακή σκέψη της προαγωγής της κοινωνικής ασφάλισης δεν έλαβε χώρα καταργώντας την αρχή της προστασίας του ασφαλιστικού κεφαλαίου, αλλά εισφέρθηκε σε παραλληλία με αυτή. Έτσι στόχος του νομοθέτη κατέστη ο συγκερασμός των δύο αρχών μέσα από μία διαδικασία, η οποία επικαιροποιούμενη θα μπορεί να ευθυγραμμίζεται με την εκάστοτε οικονομική και κοινωνική κατάσταση.

Η διαδικασία αυτή είναι δυσχερής καθώς ναι μεν μπορεί να υπάρξει σε θεωρητικό επίπεδο μία προσέγγιση, η οποία θα αντιλαμβάνεται το «ευ ζην» των ασφαλιστικών οργανισμών ως προαγωγή της κοινωνικής ασφάλισης, στο επίπεδο των πρακτικών απολήξεων όμως, οι δυσκολίες έρχονται στο προσκήνιο.

Με την υπ' αριθ. 302/1995 απόφασή του το Συμβούλιο της Επικρατείας προχωρά σε μία ενδεικτική νομολογιακά στάθμιση τόσο της προστασίας του ασφαλιστικού κεφαλαίου, όσο και της προαγωγής της κοινωνικής ασφάλισης αξιολογώντας ως συνταγματικές νομοθετικές ρυθμίσεις που προέβλεπαν την παραγραφή των χρηματικών απαιτήσεων για διαφορές συντάξεων που δεν είχαν αναγνωριστεί με αμετάκλητη δικαστική απόφαση καθώς και η κατάργηση των σχετικών δικών, έστω και αν εκκρεμούσαν ενώπιον του ΣτΕ, **με επίκληση λόγων γενικότερου δημοσίου συμφέροντος, που συνίσταται στη μη οικονομική κατάρρευση του ασφαλιστικού οργανισμού προς όφελος του συνόλου των συνταξιούχων.** Ακολούθως, η 542/1999 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας, δικάζοντας σε Ολομέλεια έκρινε ότι η

παραγραφή απαιτήσεων που απορρέουν από σχέσεις κοινωνικής ασφάλισης και η κατάργηση συναφών εκκρεμών δικών με νομοθετική διάταξη, προσκρούουν στα άρθρα 4 παρ. 1, 20 παρ. 1 και 26 του συντάγματος, καθώς και στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ καταδεικνύοντας την «αστάθεια» που διέκρινε τη νομολογία.

Από τα ανωτέρω προκύπτει το θετικό συμπέρασμα ότι απέναντι στην αρχή για την προστασία του ασφαλιστικού κεφαλαίου τέθηκε μία αντίρροπη προσέγγιση που περιορίζει την ελευθερία του κοινού νομοθέτη και καθιστά αναγκαστική τη συγκροτημένη αιτιολόγηση κάθε νομοθετικής παρέμβασης στην κατεύθυνση του περιορισμού ήδη παρασχεθέντων δικαιωμάτων. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, η νομολογιακά πανθομολογούμενη καθιέρωση της αρχής της προστασίας του ασφαλιστικού κεφαλαίου ως γενικής αρχής του δικαιώματος της κοινωνικής ασφάλισης συνεπάγεται τον κίνδυνο απόλυτης «λογιστικοποίησης» του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, καθιστώντας την τελευταία ένα «πουκάμισο αδειανό».

Η παραπάνω σκέψη θα μπορούσε να αξιολογηθεί ως λαϊκίστικη κινδυνολογία στις εποχές της οικονομικής ευημερίας, επιβεβαιώνεται, ωστόσο, σε επικίνδυνο βαθμό στα χρόνια της οικονομικής κρίσης στη χώρα. Το αδιατάρακτο των αναλογιστικών μελετών των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης ανάγεται σε ιερό δισκοπότηρο και η προαγωγή της κοινωνικής ασφάλισης «στριμώνχεται» σε ερμηνευτικά τεχνάσματα δικαιολόγησης μέτρων κοινωνικής απορρύθμισης⁹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ

I. Γενικές Επισημάνσεις

Η καθημερινότητα ενός εργαζομένου βρίθει κινδύνων, η επέλευση των οποίων επηρεάζει λιγότερο ή περισσότερο το εισόδημά του είτε με άμεσο (μείωση εισοδήματος / αδυναμία εργασίας) είτε με έμμεσο (αύξηση αναγκαίων δαπανών διαβίωσης) τρόπο, οι οποίοι ονομάζονται ασφαλιστικοί κίνδυνοι. Ο στόχος της κοινωνικής ασφάλισης συνίσταται είτε στην πρόληψη της επέλευσης τέτοιων γεγονότων είτε στη μέριμνα για την αποκατάσταση των συνεπειών τους εφόσον επέλθουν με εργαλείο την **ασφαλιστική τεχνική**.

⁹ Κοντιάδης Ξ., Ο νέος συνταγματισμός και τα θεμελιώδη δικαιώματα μετά την αναθεώρηση του 2001, σελ. 548

Η ασφαλιστική τεχνική βασίζεται στο αξίωμα των μεγάλων αριθμών, σύμφωνα με το οποίο, όσο πιο μεγάλος είναι ο αριθμός των (ατόμων) κοινωνιών του κινδύνου, που συμμετέχουν σε μία κοινωνία κινδύνου, τόσο πιο ασήμαντα θα είναι τα αποτελέσματα από την πραγματοποίησή του. Τα άτομα αυτά αποτελούν την κοινωνία του κινδύνου, η οποία υφίσταται όταν πολλοί εκτίθενται σε έναν κίνδυνο, αλλά λίγοι πλήττονται από αυτόν. Όσο περισσότεροι εκτίθενται σε έναν κίνδυνο, τόσο τα αποτελέσματα από την επέλευσή του καθίστανται σχεδόν ασήμαντα και προβλέψιμα¹⁰.

Οι ασφαλιστικοί κίνδυνοι ορίζονται περιοριστικά στη νομοθεσία και οι κυριότεροι είναι: **η ασθένεια, η μητρότητα, η αναπηρία, το εργατικό ατύχημα- επαγγελματική ασθένεια, το γήρας, ο θάνατος, τα οικογενειακά βάρη και η ανεργία**. Παρ' όλα αυτά έχει επισημανθεί και τάση διεύρυνσης των ασφαλιστικών κινδύνων σε περιπτώσεις απώλειας πόρων ή αύξησης δαπανών εργαζομένων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα προς τούτο αποτελεί η διεύρυνση του ασφαλιστικού κινδύνου της ανεργίας ώστε να λογίζεται ως ασφαλιστικός χρόνος η περίπτωση της επίσχεσης εργασίας.

Τα κύρια γνωρίσματα των ασφαλιστικών κινδύνων (Οι ασφαλιστικοί κίνδυνοι προβλέπονται από το νόμο. Η εξουσία καθορισμού τους ανήκει στο νομοθέτη, ο οποίος δικαιούται να καθιερώνει ή να καταργεί τους ασφαλιστικούς κινδύνους. Στη δεύτερη περίπτωση οφείλει να καθιερώνεται « προστατευτικό ισοδύναμο » προκειμένου να μην προσβάλλεται ο συνταγματικά κατοχυρωμένος πυρήνας του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση.

- i. **Η επέλευση του ασφαλιστικού κινδύνου είναι αβέβαια.** Δεν είναι βέβαιο ότι κάθε εργαζόμενος θα βρεθεί αντιμέτωπος με κάποιον ασφαλιστικό κίνδυνο και είναι αδιαμφισβήτητα αβέβαιος ο χρόνος επέλευσής του ή η έκταση όσων συνεπάγεται. Παρ' όλο το απρόβλεπτο που χαρακτηρίζει έναν κίνδυνο ως προς ένα άτομο, η επιστήμη της στατιστικής μπορεί να προσφέρει τάξη μεγέθους, χρήσιμη και κρίσιμη για την ασφαλιστική κοινότητα.
- ii. **Ο κίνδυνος επέρχεται μελλοντικά.** Η υπαγωγή στην ασφάλιση οφείλει να προηγείται της επέλευσης ενός κινδύνου προκειμένου να θεμελιωθεί αξίωση παροχής. Η πιθανότητα μελλοντικής επέλευσης του κινδύνου συναρτάται με την αβεβαιότητα επέλευσής του.

¹⁰ Χατζηνικολάου – Αγγελίδου Ρ., Ιδιωτικό Ασφαλιστικό Δίκαιο, Β' Έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, 2008, σελ. 3

Πριν παρουσιαστούν αναλυτικά οι βασικότεροι ασφαλιστικοί κίνδυνοι, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω, είναι κρίσιμη η κάτωθι επισήμανση.

Η επέλευση του ασφαλιστικού κινδύνου είναι η στιγμή που η ασφαλιστική σχέση εξελίσσεται από σχέση προσδοκίας σε σχέση παροχής. Η στιγμή κατά την οποία η κοινωνική ασφάλιση από κοινωνικό δικαίωμα, υποκειμενικοποιείται και θεμελιώνει αξίωση παροχής από την πλευρά του ασφαλισμένου.

Εξάλλου ο κρίσιμος χρόνος για τη θεμελίωση της αξίωσης που περιγράφηκε ανωτέρω είναι ο χρόνος επέλευσης του ασφαλιστικού κινδύνου. Τα ισχύοντα κατά το συγκεκριμένο χρόνο ισχύουν αναφορικά με τα δικαιώματα του ασφαλισμένου, υπό την αίρεση της θέσπισης νομικού πλαισίου με αναδρομική ισχύ που μπορεί να ανατρέψει το συγκεκριμένο κανόνα.

II. Παρουσίαση - Ανάλυση Ασφαλιστικών Κινδύνων

ΑΣΘΕΝΕΙΑ

Αναζητώντας κανείς τον ορισμό της ασθένειας στο έδαφος της νομοθεσίας δε θα καταφέρει να τον εντοπίσει. Ωστόσο από τα σχετικά νομοθετήματα (ΑΝ 1846/51) οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η ασφαλιστική προστασία από ασθένεια καλύπτει τόσο ιατρικές υπηρεσίες, όσο και την αναπλήρωση διαφυγόντων εισοδημάτων. Η θεωρία προσέφερε τον ορισμό αυτό ορίζοντας ως ασθένεια «κάθε ανώμαλη κατάσταση του σώματος ή του πνεύματος που δημιουργεί ανάγκη θεραπείας, ανικανότητα για εργασία ή και αμφότερα που δημιουργεί ανάγκη θεραπείας, ανικανότητα για εργασία ή και τα δύο μαζί¹¹.»

Από την παραπάνω διατύπωση, προκύπτουν ορισμένα συμπεράσματα, τα οποία κατατείνουν στο γεγονός ότι ο ορισμός της ασθένειας από την πλευρά της ιατρικής επιστήμης δεν ταυτίζεται με αυτόν του Δικαίου Κοινωνικής Ασφαλίσεως, καθώς η έννοια της ασθένειας άλλοτε είναι ευρύτερη και άλλοτε στενότερη συγκρινόμενη με την άποψη της ιατρικής κοινότητας. Ένας εργαζόμενος που διαγιγνώσκεται με ένα ήπιο αυτοάνοσο νόσημα είναι ασθενής για την ιατρική κοινότητα, μπορεί ωστόσο να παρέχει την εργασία του και να παρακολουθεί την εξέλιξη του νοσήματός του με ενδεχόμενο να μη χρειαστεί ποτέ κάποια ιατρική παρέμβαση.

¹¹ Κρεμάλης Κ., Δίκαιο Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 1985, Αθήνα - Κομοτηνή, Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 248 επ.

Αναγκαία προϋπόθεση υπαγωγής στον ασφαλιστικό κλάδο ασθενείας αποτελεί η επέλευση της ανάγκης θεραπείας, αδυναμίας εργασίας ή και των δύο στοιχείων κατά τρόπο ανώμαλο. Η έννοια της ανωμαλίας αναφέρεται σε διατάραξη της κανονικότητας του οργανισμού είτε σε επίπεδο σωματικό, είτε σε επίπεδο πνευματικό είτε σε αμφότερα. Η προϊούσα γήρανση ενός εκάστου εργαζομένου αποτελεί φυσιολογική εξελικτική διαδικασία, η οποία συνεπάγεται μεν αδυναμία εργασίας, στερείται ωστόσο του στοιχείου της ανωμαλίας. Δεν μπορεί, ως εκ τούτου, να αντιμετωπιστεί ως ασθένεια γι' αυτό και τα γηρατειά αποτελούν αυτοτελή ασφαλιστικό κίνδυνο.

Μία ακόμη καθοριστική παράμετρο αποτελεί ο «κρίσιμος χρόνος» επέλευσης του ασφαλιστικού κινδύνου της ασθένειας. **Η χρονική στιγμή κατά την οποία μία ανώμαλη διατάραξη του σώματος ή του πνεύματος επιφέρει αδυναμία εργασίας, ανάγκη θεραπείας ή αμφότερα, είναι η στιγμή πραγματοποίησης του κινδύνου και «ενεργοποίησης» της ασφαλιστικής κάλυψης.** Επί παραδείγματι, ο εντοπισμός ενός καλοήθους όγκου σε έναν εργαζόμενο, για τον οποίο οι θεράποντες ιατροί συστήνουν στενή παρακολούθηση για ένα χρόνο και κατόπιν την αφαίρεσή του σε τακτικό χειρουργείο έξι μήνες αργότερα σημαίνει ότι η ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας θα ενεργοποιηθεί ταυτόχρονα με την επέμβαση αφαίρεσης εφόσον η δυνατότητα παροχής εργασίας δε διασαλεύεται από τη συγκεκριμένη διάγνωση και η πνευματικές λειτουργίες δεν παρουσιάσουν διαταραχή χρήζουσα θεραπεία ή συνεπαγόμενη αναγκαστική διακοπή παροχής εργασίας.

ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ

Με τον όρο μητρότητα αναφερόμαστε στην κατάσταση κατά την οποία μία γυναίκα έχει γεννήσει και είναι μητέρα. Προσεγγίζοντας ωστόσο τον όρο ως ασφαλιστικό κίνδυνο υπό τη σκοπιά του Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλισης, η μητρότητα εκτείνεται τόσο στο διάστημα της εγκυμοσύνης όσο και σε αυτό της λοχείας. Η επέλευση του κινδύνου συνεπάγεται για την εγκυμονούσα δυσκολία τόσο σχετικά με τη δυνατότητά της να παρέχει την εργασία της όπως το διάστημα πριν την εγκυμοσύνη όσο και με την αύξηση του κόστους διαβίωσής της. Ιδωμένη υπό αυτό το πρίσμα, καθίσταται ευκρινής ο λόγος για τον οποίο η μητρότητα με αυτήν της την έννοια αποτελεί ασφαλιστικό κίνδυνο και εμπίπτει στις διατάξεις περί κοινωνικής ασφάλισης. Τα ανωτέρω αποτελούν τη γενική ρύθμιση, επί της οποίας λαμβάνουν χώρα εξειδικεύσεις, σε περιοριστική κυρίως κατεύθυνση.

Οι διαφορές μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα είναι υπαρκτές (δεκαεπτά εβδομάδες άδειας στον ιδιωτικό τομέα – δύο μήνες πριν τον τοκετό και τρεις μετά από αυτόν στο δημόσιο). Ωστόσο το κομμάτι των έμμεσα ασφαλισμένων γυναικών – γυναίκες των οποίων ο σύζυγος είναι ασφαλισμένος - είναι αυτό στο οποίο ο ασφαλιστικός κίνδυνος της μητρότητας καλύπτει αποκλειστικά και μόνο τον τοκετό και όχι την εγκυμοσύνη και το διάστημα της λοχείας.

Η ασφαλιστική κάλυψη της μητρότητας περιλαμβάνει χρόνο (άδειες, ωράρια) και χρήμα (επιδόματα). Στη συνέχεια παρουσιάζονται ενδεικτικά όσα προβλέπονται για τις εργαζόμενες ιδιωτικού τομέα.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΑΡΟΧΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ¹²

Παροχή	Διάρκεια Παροχής	Ύψος Παροχής
Επίδομα μητρότητας (κυοφορίας-λοχείας)	119 ημέρες (56 που προηγούνται του τοκετού (επίδομα κυοφορίας) και 63 που έπονται (επίδομα λοχείας))	50% του προβλεπόμενου ημερομίσθιου της ασφαλιστικής κλάσης της ασφαλισμένης, συν το επίδομα τέκνου της τάξης του 10% του ανωτέρω ποσού για κάθε παιδί. Ελάχιστο ποσό: τα 2/3 των αποδοχών.
Ειδική παροχή προστασίας μητρότητας	Έως 6 μήνες	Ποσό ίσο με τον νόμιμο κατώτατο μισθό

¹² *Σκοπίμως παραλείπεται η πρόσφατη χρονολογικά ρύθμιση για επίδομα τοκετού ύψους 2.000 € για όσες «γυναίκες διαμένουν μόνιμα και νόμιμα στην Ελλάδα» καθώς θέτει ως προϋπόθεση 12 έτη μόνιμης και νόμιμης διαμονής στην Ελλάδα προκειμένου να υπάρχει πρόσβαση σε αυτό. Η παρούσα ρύθμιση, τη στιγμή που η χρονική προϋπόθεση πολιτογράφησης είναι τα 7 έτη αποτελεί μία ρύθμιση διακριτική σε βάρος χιλιάδων γυναικών, παιδιών και οικογενειών εν γένει, με τις οποίες ζούμε και δουλεύουμε μαζί. (<https://g2red.org/el/twelve-years-of-permanent-and-legal-residence-for-access-to-a-social-benefit/>).

Παροχή	Διάρκεια Παροχής	Ύψος Παροχής
Γονική άδεια	30 μήνες μετά τη γέννηση ή την υιοθεσία (μειωμένο ωράριο κατά 1 ώρα) ή 18 μήνες (τους πρώτους 12 μειωμένο ωράριο κατά 2 ώρες) και τους υπόλοιπους 6 μήνες μειωμένο ωράριο κατά 1 ώρα)	Χωρίς μείωση αποδοχών
Πηγή: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1112&langId=el&intPageId=4561		

Αναφορικά με το χρόνο κάλυψης του ασφαλιστικού κινδύνου της μητρότητας, είναι αναγκαία η επισήμανση ότι αυτός είναι ενιαίος, πεπερασμένος και διαρκεί συγκεκριμένα 119 ημέρες. Σε περίπτωση πρόωρου τοκετού παρατείνεται εικονικά η μετά την κύηση περίοδος κάλυψης, αφού έχει συντημηθεί η πρώτη, ενώ στην περίπτωση καθυστερημένου τοκετού συμβαίνει το αντίθετο.

ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Εννοιολογικά, ο ασφαλιστικός κίνδυνος της αναπηρίας παρουσιάζει μία ιδιαιτερότητα που σχετίζεται με το γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις σχετίζεται με την επέλευση ενός ετέρου ασφαλιστικού κινδύνου όπως π.χ. το εργατικό ατύχημα ή η ασθένεια και ακολουθεί αυτόν.

Αποφασιστικά στοιχεία σχετικά με την επέλευση ή όχι του ασφαλιστικού κινδύνου της αναπηρίας αποτελούν η ένταση και η διάρκεια της βλάβης ή της παθήσεως που συνεπάγεται αδυναμία ή καθοριστική μείωση της δυνατότητας από πλευράς εργαζομένου να βιοποριστεί από τη στιγμή επέλευσης του κινδύνου και έπειτα. Η αιτία επέλευσης αποτελεί επίσης αντικείμενο διερεύνησης της εκάστοτε περίπτωσης καθώς μπορεί να αποτελέσει παράγοντα που θα επηρεάζει τις προϋποθέσεις ασφαλιστικής κάλυψης. Στην περίπτωση του εργατικού ατυχήματος δε θεσμοθετείται από κάποια διάταξη προϋπόθεση συγκεκριμένης προϋπηρεσίας αποδεικνυόμενης από το χρόνος ασφάλισης. Στην περίπτωση μίας κοινής νόσου αντίθετα ή ατυχήματος εκτός χρόνου εργασίας προϋποτίθεται η ύπαρξη 5 ετών προηγούμενης ασφάλισης προκειμένου να χορηγηθεί σύνταξη αναπηρίας. Σε περίπτωση συρροής λόγων που επέφεραν την αναπηρία, είναι αξιοσημείωτο ότι προτεραιοποιείται ο σοβαρότερος αυτών.

ΠΙΝΑΚΑΣ: ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΚΑΤΟΠΙΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΟΣ¹³

<u>ΣΥΝΤΑΞΗ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ ΑΠΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΑΤΥΧΗΜΑ</u>		
ΑΝΔΡΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ	- ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΣ ΗΛΙΚΙΑΣ	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΡΟΝΟ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ
<u>ΣΥΝΤΑΞΗ ΑΠΟ ΑΤΥΧΗΜΑ ΕΚΤΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ</u>		
ΑΝΔΡΕΣ - ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΣ ΗΛΙΚΙΑΣ	5 ΕΤΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ

Εξάλλου η διάρκεια είναι επίσης καθοριστική για την ενεργοποίηση της ασφαλιστικής κάλυψης αναπηρίας ανεξάρτητα από την ένταση της βλάβης που επέφερε κάποια ασθένεια ή ατύχημα. Το «όριο» για την πραγματοποίηση του κινδύνου της αναπηρίας ποικίλει ανά ασφαλιστικό φορέα και καθορίζεται από σχετικές νομοθετικές διατάξεις. Επί παραδείγματι βάσει του άρθρου 28§1 κδ π' ΛΝ184β/Γ>1 το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων καθορίζει ως ελάχιστο χρονικό όριο τους έξι μήνες, ενώ ο ΟΓΑ δυνάμει του άρθρου 5§1 εδ. Α ν. 1827/82 τα τρία χρόνια. Διαφοροποιήσεις εντοπίζονται και ως προς το ελάχιστο ποσοστό αναπηρίας που αποδίδεται σε κάποιον/-α προκειμένου να θεμελιώσει ασφαλιστικό δικαίωμα με το 67% να αποτελεί το συνηθέστερο και το όριο διάκρισης μεταξύ απολύτου και μερικής αναπηρίας.

Υπάρχουν δύο μέθοδοι, τις οποίες μετέρχονται οι ασφαλιστικοί φορείς προκειμένου να καθοριστεί το ποσοστό αναπηρίας. Η μέθοδος της αντικειμενικής αναπηρίας και η μέθοδος της υποκειμενικής αναπηρίας. Η πρώτη μέθοδος προσεγγίζει την ανικανότητα ως ιατρική διάγνωση αποδίδοντας το ποσοστό που προκύπτει από τους αρμόδιους υγειονομικούς φορείς χωρίς να λαμβάνει υπόψη του τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εκάστοτε περίπτωσης. Η δεύτερη μέθοδος λαμβάνει υπόψη της εξατομικευμένα κριτήρια ανά περίπτωση (εκπαίδευση, ηλικία) αλλά και την κατάσταση της αγοράς εργασίας του συγκεκριμένου κλάδου που απασχολείτο ο ασφαλισμένος στην περιφέρεια στην οποία έχει τη μόνιμη κατοικία του. Όπως είναι εύκολα αντιληπτό, τα μειονεκτήματα της μία μεθόδου είναι πλεονεκτήματα της άλλης και αντίστροφα.

¹³ http://www.oaee.gr/syntaxeis.asp?catsyn_id=188&cat_id=1&banner_pgc=10

Αφενός το ποσοστό αναπηρίας ενός εκάστου δεν επιδρά το ίδιο στη δυνατότητά του να βιοποριστεί καθώς η κοινωνική του θέση, το εκπαιδευτικό του background και η ηλικία μπορούν να καθορίσουν πολλά αναφορικά με τη διεκδίκηση μίας θέσης εργασίας. Αντίθετα η εισαγωγή υποκειμενικών κριτηρίων, ως αποφασιστικών προκειμένου να λάβει κανείς ασφαλιστική κάλυψη ή όχι καθιστά τους ασφαλισμένους πιο ευάλωτους απέναντι σε τυχόν αντίθετες δημοσιονομικές επιδιώξεις.

ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΑΤΥΧΗΜΑ / ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΑΣΘΕΝΕΙΑ

Εργατικό ατύχημα είναι εκείνο που συμβαίνει στον εργαζόμενο κατά τη διάρκεια της εργασίας ή με αφορμή την εργασία και το οποίο οφείλεται σε απότομο γεγονός που προκαλεί στον εργαζόμενο ανικανότητα να εργαστεί. Η νομολογία του ανωτάτου δικαστηρίου της χώρας, του Αρείου Πάγου, αναφέρεται στο εργατικό ατύχημα ως: «... ατύχημα από βίαιο συμβάν, που επέρχεται σε εργάτη ή υπάλληλο των αναφερομένων στο άρθρο 2 του άνω Νόμου επιχειρήσεων (σ.γ. ΝΟΜΟΣ: Αριθ. 551/ 31 Δεκεμβρίου 1914/8 Ιανουαρίου 1915), θεωρείται και ο θάνατος ή ο τραυματισμός του μισθωτού εξαιτίας έκτακτης και αιφνίδιας επενέργειας εξωτερικού αιτίου, άσχετου προς τη σύσταση του οργανισμού του παθόντος, αλλά συνδεδεμένου με την εργασία του, λόγω της εμφανίσεώς του κατά την εκτέλεση ή με αφορμή την εκτέλεση αυτής. Η τελευταία περίπτωση συντρέχει όταν το ατύχημα δεν αποτελεί την άμεση συνέπεια της εκτελέσεως της εργασίας, αλλά συνδέεται προς αυτή με σχέση αιτίου και αποτελέσματος, ως εκ του ότι, λόγω της εργασίας, δημιουργήθηκαν οι ιδιαίτερες εκείνες πραγματικές συνθήκες και περιστάσεις, που ήταν αναγκαίες για την επέλευσή του και οι οποίες δεν θα υπήρχαν χωρίς την εργασία.» (Άρειος Πάγος Απόφαση 259/2012).

Από την ανωτέρω διατύπωση προκύπτουν και οι προϋποθέσεις προκειμένου να χαρακτηριστεί ένα συμβάν ως εργατικό ατύχημα. Συγκεκριμένα πρέπει να ισχύουν σωρευτικά τα κάτωθι: Αναλυτικότερα, προκειμένου να ενταχθεί ένα «συμβάν» στην έννοια του εργατικού ατυχήματος, θα πρέπει να συντρέξουν σωρευτικά οι εξής προϋποθέσεις:

- Το συμβάν να είναι βίαιο. Ως βίαιο χαρακτηρίζεται ένα συμβάν όταν δεν ακολουθεί τη συνήθη και ομαλή πορεία εκτέλεσης των εργασιακών καθηκόντων.
- Το συμβάν να έλαβε χώρα κατά την εκτέλεση της εργασίας ή επ' αφορμή αυτής (π.χ. μεταφορά εργαζομένων στον τόπο εργασίας).

- Να υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ του συγκεκριμένου γεγονότος και της εργασίας. Ως αιτιώδης συνάφεια προσδιορίζεται «το μονοπάτι» που συνδέει την εργασία με την επέλευση του ζημιογόνου συμβάντος τόσο ως δυνατότητα όσο και ως γεγονός της εκάστοτε περίπτωσης. Κριτήριο για την απόδειξη της αιτιώδους συνάφειας αποτελεί η μέση αντιληπτική ικανότητα, το κοινό βίωμα.
- Η πρόκληση του βίαιου συμβάντος να μην οφείλεται σε πρόθεση του εργαζομένου.
- Το συμβάν να προκαλεί αδυναμία του εργαζομένου για εργασία πέραν των τριών (3) ημερών.

Ο Άρειος Πάγος, πέραν των ανωτέρω, συμπεριέλαβε στην πρόβλεψή του για την ασφαλιστική κάλυψη του εργατικού ατυχήματος και την επαγγελματική νόσο. Συγκεκριμένα: « Τέτοιο γεγονός θεωρείται και η νόσος που προκλήθηκε, εκδηλώθηκε ή και επιδεινώθηκε κατά την εκτέλεση της εργασίας ή εξ αφορμής αυτής από έκτακτη και αιφνίδια επενέργεια εξωτερικού αιτίου, ασχέτου προς την ιδιοσυστασία του οργανισμού του παθόντος και προς τη βαθμιαία και προοδευτική εξασθένηση και φθορά του λόγω της φύσεως και του είδους της εργασίας και των συνδεομένων με αυτή δυσμενών όρων παροχής της. Τέτοια έκτακτη και αιφνίδια επενέργεια εξωτερικού αιτίου υφίσταται, είτε όταν κατά την εκτέλεση της εργασίας διαμορφώθηκαν εκτάκτως δυσμενείς συνθήκες, που δεν είναι συμφυείς προς τους συνηθισμένους όρους παροχής της, είτε όταν η απασχόληση του εργαζόμενου εξακολούθησε, έστω και υπό κανονικές συνθήκες, μετά την εκδήλωση της νόσου, με αποτέλεσμα την επιδείνωσή της αφού στην τελευταία περίπτωση ο εργοδότης που οφείλει να ρυθμίζει τα της εργασίας έτσι ώστε να προστατεύεται η ζωή και υγεία του εργαζόμενου, δεν μπορεί να αξιώσει τη συνέχιση της απασχολήσεώς του, και αν δεν τον θέσει εκτός υπηρεσίας οι συνθήκες παροχής της εργασίας αποβαίνουν εξαιρετικές και ασυνήθιστα δυσμενείς, προσλαμβάνοντας έτσι το χαρακτήρα του βίαιου συμβάντος. Στην τελευταία περίπτωση, βασική προϋπόθεση για τη μετατροπή των κανονικών συνθηκών του εργαζόμενου, είναι η παραβίαση της έναντι αυτού υποχρεώσεως πρόνοιας του εργοδότη και γι' αυτό ακριβώς δεν υπάρχει τέτοια παραβίαση και συνακόλουθα εργατικό ατύχημα με την παραπάνω έννοια, όταν ο εργοδότης δεν γνωρίζει, ούτε αγνοεί υπαίτια

ότι ο εργαζόμενος είναι ασθενής και γενικότερα ότι η κατάσταση της υγείας του δεν επιτρέπει την εξακολούθηση της απασχολήσεώς του.»¹⁴.

Ο νόμος 2080/1952 περί κυρώσεως της υπ' αριθ. 42 διεθνούς συμβάσεως «περί αποζημιώσεως των επαγγελματικών ασθενειών, 1934» αναφέρει στον πίνακα του άρθρου 2 τις ασθένειες που θεωρούνται επαγγελματικές νόσοι και τις ειδικότητες στις οποίες αντιστοιχούν. Οι κατηγορίες των νόσων αφορούν σε δηλητηρίαση από μόλυβδο, υδράργυρο, άνθρακα, φώσφορο, αρσενικό, βενζόλη, αλλογενή παράγωγα υδρογονανθράκων λιπαράς σειράς, πυριτίαση, παθολογικές διαταραχές οφειλόμενες σε ραδιενέργεια και πρωτογενή επιθηλιώματα του δέρματος. Ανάλογα με το «μολυσματικό παράγοντα», μπορούμε να αντιληφθούμε ειδικότητες που εκτίθενται κατά κόρον στο συγκεκριμένο κίνδυνο.

Η συγκεκριμένη νομοθετική πρόβλεψη ακολουθεί το κλειστό πρότυπο καθορισμού μίας νόσου ως επαγγελματικής και ακολουθείται μέχρι σήμερα από το ΙΚΑ και μόνο. Τα πρότυπα διακρίνονται σε κλειστό, σύμφωνα με το οποίο οι επαγγελματικές ασθένειες είναι κατηγοριοποιημένες και καταγεγραμμένες *a priori*, σε ανοικτό με βάση το οποίο «η επαγγελματική ιδιότητα» της νόσου αποφασίζεται από την εκάστοτε ιατρική γνωμάτευση και σε μεικτό στο οποίο υπάρχει ένας κατάλογος ασθενειών που χαρακτηρίζονται επαγγελματικές *a priori*, χωρίς όμως αποκλειστικό χαρακτήρα, επιδεχόμενος διεύρυνσης.

Στην Ελλάδα το Ιδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων έχει καταρτισμένο κατάλογο επαγγελματικών ασθενειών, ακολουθώντας, όπως προαναφέρθηκε το κλειστό πρότυπο και με την τελευταία του αναθεώρηση να χρονολογείται το 1979. Δέον αναφερθεί στο σημείο αυτό ότι προκειμένου να ενεργοποιηθεί η ασφαλιστική κάλυψη για επαγγελματική νόσο προβλέπουν **ελάχιστο χρόνο άσκησης των εργασιακών καθηκόντων** στα οποία αποδίδεται η επέλευση του κινδύνου.

ΓΗΡΑΤΕΙΑ

Ο ιστορικός χρόνος παίζει σημαντικό ρόλο αναφορικά με τη συχνότητα εμφάνισης ορισμένων εκ των ασφαλιστικών κινδύνων. Για παράδειγμα η ανάπτυξη της τεχνολογίας έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στον περιορισμό των εργατικών ατυχημάτων καθώς τα μέσα προστασίας της

¹⁴ Απόφαση Α.Π. **1602 / 2012**, Β2' Πολιτικό Τμήμα

http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=LINJ3BOK36OZUARU6SXH77AT5TJ49H&apof=1602_2012&info=%D0%CF%CB%C9%D4%C9%CA%C5%D3%20-%20%20%C22

παραγωγής έχουν θεωρητικά αναβαθμιστεί. Με τον ίδιο τρόπο η αύξηση του προσδόκιμου ζωής έχει μετατρέψει τον ασφαλιστικό κίνδυνο των γηρατειών σε πονοκέφαλο για τα ασφαλιστικά συστήματα. Η αναλογία εργαζομένων συνταξιούχων έχει μεταβληθεί σημαντικά κυρίως από το δεύτερο μισό του περασμένου αιώνα καθιστώντας τη βιωσιμότητα των ασφαλιστικών ταμείων μία εξαιρετικά απαιτητική πρόκληση. Η απάντηση σε αυτήν την πρόκληση είναι η συστηματική αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης με αποτέλεσμα να έχουν φτάσει σήμερα 65 έτη στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες¹⁵ με την Ελλάδα να έχει θέσει τα όρια συνταξιοδότησης στα 67 έτη και να έχει πρόσφατα αποφασίσει (Ν. 4670/2020) την αύξηση του ορίου συνταξιοδότησης στα 68 λόγω της αύξησης του προσδόκιμου ζωής από το οποίο έχουν εξαρτηθεί τα όρια δυνάμει του Ν. 4387/2016.

Πέραν της τυπικής προϋποθέσεως της συμπλήρωσεως μίας συγκεκριμένης ηλικίας προκειμένου να συνταξιοδοτηθεί κανείς, υφίσταται και η ουσιαστική του χρόνου απασχολήσεως για ένα μίνιμουμ ετών προκειμένου να θεμελιωθεί αντίστοιχο συνταξιοδοτικό δικαίωμα.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΠΡΟΣΤΑΤΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Ο/Η προστάτης οικογενείας είναι το πρόσωπο εκείνο του οποίου η ζωή και η εργασία εξασφαλίζει κατά τρόπο αποκλειστικό τα προς το ζην σε ανιόντες ή κατιόντες του. Η επέλευση του ασφαλιστικού κινδύνου της απώλειας της ζωής του προστάτη οικογενείας ενέχει τον κίνδυνο αποσάθρωσης του κοινωνικού ιστού με τη μορφή της απώλειας εισοδήματος για τα πρόσωπα αυτά κατά τρόπο μόνιμο. Ο αποκλειστικός χαρακτήρας της συμβολής του θανόντος ασφαλισμένου ή συνταξιούχου στη διαβίωση των μελών της οικογενείας του είναι καθοριστικής σημασίας παράμετρος, αφού αυτή καθορίζει τον καθορισμό του ως προστάτη οικογενείας.

Η προϋπόθεση ενεργοποίησης της ασφαλιστικής κάλυψης για την επέλευση του ασφαλιστικού κινδύνου του θανάτου προστάτη οικογενείας είναι ο θάνατος ή η εξομοιωμένη με αυτόν από τον Αστικό Κώδικα κήρυξη σε αφάνεια του ασφαλισμένου ή συνταξιούχου. Ο τρόπος επέλευσης του θανάτου δεν είναι υπό εξέταση εν προκειμένω πλην μίας περιπτώσεως, η οποία υπαγορεύεται από την κοινή λογική. Δεν ενεργοποιείται η ασφαλιστική κάλυψη εφόσον η απώλεια της ζωής του προστάτη οικογενείας επήλθε από κάποιο από τα υπό την προστασία

¹⁵Retirement ages in different countries. <https://www.etk.fi/en/the-pension-system/international-comparison/retirement-ages/>

του πρόσωπα. Σε αυτή την περίπτωση θα παρεχόταν η δυνατότητα να αρνηθεί κανείς επί της ουσίας την προστασία και το κράτος να του την παράσχει εκ νέου, του προστάτη εκλιπόντος.

Αναφορικά με το χρόνο έναρξης της ασφαλιστικής κάλυψης, αυτός είναι άμεσος και προσδιορίζεται στην επόμενη σύνταξη του θανόντος συνταξιούχου ή από την ημέρα θανάτου του άμεσα ασφαλισμένου.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ ΒΑΡΗ

Ο ασφαλιστικός κίνδυνος των οικογενειακών βαρών εισάγεται αυτοτελώς στο Δίκαιο Κοινωνικών Ασφαλίσεων με το ΝΔ 3868/1958 και την ίδρυση του Διανεμητικού Λογαριασμού Οικογενειακών Επιδομάτων του ΟΑΕΔ. Η προστασία της οικογένειας αποτελεί ρητά διατυπωμένη επιταγή του συνταγματικού νομοθέτη (άρθρο 21 Σ.) και στο πλαίσιο αυτής το κράτος «αναλαμβάνει» να παράσχει κάλυψη στα αυξημένα βάρη που αντιμετωπίζουν οι μισθωτοί στο πλαίσιο της συντήρησης της οικογένειάς τους και της διατήρησης του βιοτικού τους επιπέδου μετά την έλευση νέων μελών σε μία οικογένεια μέσω της κοινωνικής ασφάλισης. Οι προϋποθέσεις της επέλευσης του κινδύνου είναι αφενός να παρέχεται μισθωτή εργασία και αφετέρου να υπάρχει τουλάχιστον ένα ανήλικο τέκνο ή ενήλικο που είναι ενταγμένο σε κάποια βαθμίδα του εκπαιδευτικού συστήματος και το βιοτικό του κόστος έχει αναλάβει πλήρως ο προστάτης της οικογένειας.

Η ενεργοποίηση της ασφαλιστικής κάλυψης για τον κίνδυνο των οικογενειακών βαρών συμπίπτει χρονικά με την επόμενη ημέρα της συμπλήρωσης ενός έτους από τη γέννηση ενός παιδιού και την παρέλευση της πρώτης ημέρας μετά τη συμπλήρωση ενός έτους από την έναρξη των σπουδών σε περίπτωση εκπαιδευόμενου τέκνου, του οποίου η προστασία έχει προηγουμένως διακοπεί.

Μέσα από την ανάλυση των ασφαλιστικών κινδύνων δίδεται η δυνατότητα να προσεγγίσουμε τους στόχους που αποπειράται να πετύχει ο νομοθέτης μέσω της κοινωνικής ασφάλισης. Ο ασφαλιστικός κίνδυνος των οικογενειακών βαρών αποτελεί έναν τρόπο αντιμετώπισης του δημογραφικού προβλήματος αλλά και ένα μέσο διατήρησης της συνοχής του κοινωνικού ιστού μέσω της ενίσχυσης όσων έχουν μεγαλύτερες ανάγκες.

ΑΝΕΡΓΙΑ¹⁶

Ανεργία θεωρείται η κατάσταση ενός ικανού για εργασία προσώπου, που έχασε ανυπαίτια την εργασία του και δεν μπορεί να εξεύρει απασχόληση σύμφωνα με τα προσόντα και τις ικανότητές του. Από τον παραπάνω ορισμό μπορούμε να συνάγουμε τις προϋποθέσεις που πρέπει να ισχύουν προκειμένου να χαρακτηριστεί κάποιος άνεργος και συνίστανται **στην ακούσια απώλεια της εργασίας, στη διάθεση για εργασία και στην ικανότητα προς παροχή αυτής**. Στην περίπτωση που παραπάνω προϋποθέσεις πληρούνται, η αναπλήρωση του εισοδήματος του ανέργου λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο της κοινωνικής ασφάλισης. Κρίσιμος χρόνος για την επέλευση του κινδύνου και την ενεργοποίηση της ασφαλιστικής κάλυψης, είναι η συμπλήρωση έξι ημερών από την απώλεια του κινδύνου.

Ως ακούσια απώλεια της εργασίας ενός μισθωτού εννοείται είτε η καταγγελία σύμβασης εργασίας αορίστου χρόνου, είτε η λήξη σύμβασης εργασίας ορισμένου χρόνου. Ως ικανό προς εργασία αξιολογείται το πρόσωπο που δύναται να εξασφαλίσει μέσω της εργασίας του τουλάχιστον το 1/3 που εκείνου που συνήθως αποκερδαίνει στην ίδια περιφέρεια πρόσωπο σωματικά και πνευματικά υγιές και της αυτής επαγγελματικής μόρφωσης (άρθρο 15, παρ. 2 Ν.Δ. 2961/1954). Η έννοια της διάθεσης, τέλος, συνίσταται στην προθυμία του εργαζομένου να εργαστεί σε θέση αντίστοιχη των προσόντων του, εφόσον αυτή του προσφερθεί.

Σημειωτέο στο σημείο τούτο, ότι η ανεργία ιδωμένη ως ασφαλιστικός κίνδυνος αποτελεί μία σημαντικά στενότερη έννοια από τη γενική της έννοια. Κι αυτό επειδή στην ασφάλιση ανεργίας υπάγονται:

- τα πρόσωπα που παρέχουν έναντι αμοιβής και κατά κύριο επάγγελμα εξαρτημένη εργασία, με σχέση εργασίας είτε αορίστου είτε ορισμένου χρόνου {απαιτείται να είναι ασφαλισμένα

¹⁶Δίκαιο Κοινωνικής Ασφάλισης Ενότητα 4η: Ασφάλιση ανεργίας Καθηγητής Άγγελος Στεργίου Νομική Σχολή ΑΠΘ

<https://opencourses.auth.gr/modules/document/file.php/OCRS297/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A0%CE%A4%CE%A5%CE%A7%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%9F-%CE%95%CE%9D%CE%9F%CE%A4%CE%97%CE%A4%CE%91%2004-%CE%91%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%AF%CE%B1.pdf>

για τον κλάδο ασθενείας στο ΙΚΑ ή σε άλλο οργανισμό κοινωνικής ασφάλισης (άρθρο 11 Ν.Δ. 2961/1954)),

- οι έκτακτοι και επί συμβάσει δημόσιοι υπάλληλοι, καθώς και οι έκτακτοι υπάλληλοι των ΝΠΔΔ και των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης,
- οι ιατροί, δικηγόροι και κτηνίατροι που παρέχουν εξαρτημένη εργασία έναντι αμοιβής (Εγκύκλιος ΙΚΑ 173/1986). (στεργίου e courses sel 15)

Στην ασφάλιση ανεργίας δεν υπάγονται οι ελεύθεροι επαγγελματίες όπως και οι αγρότες.

Η ασφαλιστική κάλυψη της ανεργίας δεν αφορά αποκλειστικά στη συμπλήρωση του απωλεσθέντος εισοδήματος του εργαζομένου με τη μορφή επιδόματος ανεργίας. Ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, μειωμένα εισιτήρια σε θέατρα, συναυλίες κ.α., δωρεάν μετακινήσεις με τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς αποτελούν ενδεικτικά μέτρα ενίσχυσης των ανέργων. Ενώ μάλιστα η μέγιστη διάρκεια για την οποία λαμβάνει κανείς επίδομα ανεργίας με τα ισχύοντα δεδομένα ανέρχεται στους δώδεκα μήνες, τα ανωτέρω μέτρα ισχύουν, κατά κανόνα και για τους μακροχρόνια ανέργους.

Η ιδιαίτερη φύση του ασφαλιστικού κινδύνου της ανεργίας, ως κινδύνου όχι απορρέοντος από τη βιολογία (γηρατειά, μητρότητα) ή την άσκηση της επαγγελματικής δραστηριότητας του ασφαλισμένου (εργατικό ατύχημα, επαγγελματική νόσος) διανθίζει την παρεχόμενη ασφαλιστική κάλυψη. Σε αυτή εντάσσονται η επανακατάρτιση και η δια βίου μάθηση των ανέργων προκειμένου να κατορθώσουν να βρουν εκ νέου εργασία, όπως και η επιδότηση απασχόλησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η συνταγματική κατοχύρωση της κοινωνικής ασφάλισης αποτέλεσε κορυφαία στιγμή για το θεσμό στην ιστορία του νέου ελληνικού κράτους. Η συμπερίληψη του δικαιώματος στον απαραβίαστο πυρήνα των συνταγματικά προστατευομένων κοινωνικών δικαιωμάτων αποτελεί, ιδιαίτερα στη σημερινή περίοδο της άτακτης υποχώρησης του συνόλου των κοινωνικών δικαιωμάτων, εχέγγυο διατήρησής του και γεννά προσδοκίες για εκ νέου διεύρυνση του. Η διατύπωση του άρθρου 22 §5 του Συντάγματος της Ελλάδας αποκρυστάλλωσε ένα συσχετισμό

μεταξύ εργατικής τάξης και κεφαλαίου σε εθνικό επίπεδο που αποτυπωνόταν και στη διεθνή εικόνα της εποχής. Η ίδια συμπερίληψή της κοινωνικής ασφάλισης ωστόσο σε ένα αστικό Σύνταγμα την καθιστούσε ταυτόχρονα απόσπαση και ενσωμάτωση τροφοδοτώντας τη διαδικασία σύναψης του κοινωνικού συμβολαίου της εποχής.

Στις συνθήκες άγριας κρίσης τις οποίες βιώνουμε με ιδιαίτερη ένταση και εντός της Ελλάδας, το κοινωνικό συμβόλαιο έχει καταργηθεί στην ουσία εις βάρος των εργαζομένων και η συνταγματική πρόβλεψη για κοινωνική ασφάλιση τείνει να μετατραπεί σε ανορθογραφία που μας κληροδότησε μια παλαιότερη, ένοχη γενικά κι αόριστα εποχή. Η ερμηνεία (θεωρητική και νομολογιακή) των συνταγματικών διατάξεων αποτελεί εργαλείο άσκησης πολιτικής και ξεπεράσματος σκοπέλων που δημιουργεί το παρελθόν, καθιστώντας τες ένα πουκάμισο αδειανό.

Η άκρατη εμπορευματοποίηση κάθε πτυχής της ανθρώπινης και φυσικής δραστηριότητας δεν αφήνει περιθώρια νησίδων κοινωνικού κράτους, οι οποίες υπήρξαν σε προηγούμενες περιόδους και αποτελούν σημεία των καιρών τους. Για όσο χρονικό διάστημα η κυρίαρχη τάξη μπορούσε να ενσωματώνει την πληττόμενη κοινωνική πλειοψηφία μέσω του κοινωνικού κράτους το έπραξε, όμως οι νόμοι του καπιταλισμού είναι συγκεκριμένοι και δεν αφήνουν αντίστοιχα μεταρρυθμιστικά περιθώρια στις ημέρες μας.

Παρόλο το δυστοπικό παρόν, η κοινωνική ασφάλιση θα εξακολουθήσει να υπάρχει ως αίτημα των εργαζομένων ανά τον κόσμο και τους αιώνες επειδή αποτελεί επεξεργασία του συλλογικού διανοούμενου της εργατικής τάξης. Η αλληλεγγύη και η μέριμνα εντός της τάξης και μεταξύ των γενεών της αποτελεί τη φυσική τάση, η οποία είναι ανθεκτικότερη του σκληρότερου νόμου. Η κοινωνική ασφάλιση αποτελεί, λοιπόν, ιστορική κοινωνική αναγκαιότητα και ως τέτοια θα διατυπωθεί με την αίγλη που της αξίζει συντομότερα ή αργότερα.

ΠΗΓΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

- Πολυκώδικας, 4η έκδ., 2019, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας
- Α.Ν. 1846/1951 (ΦΕΚ 179/Α` 1.8.1951)
- Υ.Α. 416/1759/1979 (ΦΕΚ 132/Β` 12.2.1979)
- Ν.Δ. 2698/1953 (ΦΕΚ 315/Α` 10.11.1953)
- Ν. 2080/1952 (ΦΕΚ 108/Α` 25.4.1952)
- Ν. 2956/2001 (ΦΕΚ 258/Α` 6.11.2001)
- Ν. 4052/2012
- Διεθνής Σύμβαση Εργασίας
- Διεθνής Οδηγία Εργασίας
- Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ
- Ευρωπαϊκός Κώδικας Κοινωνικής Ασφάλειας

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

- Α.Π. 1026/75 Τμ. Β
- Α.Π. 1602/2012 – Τμ.Β2
- Α.Π. 351/58
- ΣτΕ 5024/1987 Ολομέλεια
- ΑΕΔ 87/1997
- ΑΕΔ 16/1983

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- Δίκαιο Κοινωνικής Ασφάλισης, Ενότητα 1η: Κοινωνική ασφάλεια, Καθηγητής Άγγελος Στεργίου, Νομική Σχολή ΑΠΘ
<https://opencourses.auth.gr/modules/document/file.php/OCRS297/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A0%CE%A4%CE%A5%CE%A7%CE>

%99%CE%91%CE%9A%CE%9F-
%CE%95%CE%9D%CE%9F%CE%A4%CE%97%CE%A4%CE%91%2001%CE%B7-
%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE
%AE%20%CE%B1%CF%83%CF%86%CE%AC%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CE%
B1.pdf

- Ασφαλιστικά Θέματα – «Ασφαλιστικά Ζητήματα του Εργατικού Ατυχήματος», ΙΝΕ ΓΣΕΕ <https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/09/Asfalistika-zhthmata-toy-ergatikou-atykhmatos.pdf>
- ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΕ ΤΟΥ ΚΚΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ <https://www.komep.gr/m-article/6031705a-ff2b-11e9-95d7-3ed1504937da/>
- Συστήματα Κοινωνικής Ασφάλισης - Ασφαλιστικό σύστημα και σύστημα κοινωνικής περίθαλψης, Θεοδωρουλάκης Μ., Κουμαριανός Β. https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/02/ekp_yliko_krat_pron2.pdf
- Εργασία και κοινωνική πολιτική στα χρόνια των μνημονίων, Καψάλης Α., Κουζής Γ., Κουμαριανός Β., 2018 <https://marginalia.gr/arthro/ergasia-ke-kinoniki-politiki-sta-chronia-ton-mnimonion/>
- Η αρχή της ισότητας στην κοινωνική ασφάλιση, Άγγελος Στεργίου, Καθηγητής Νομικής ΑΠΘ, Αναδημοσίευση από ΕΔΚΑ τχ. 3/2012 <https://www.constitutionalism.gr/2480-i-arhi-tis-isotitas-stin-koinwnniki-asfalisi/>
- www.ika.gr
- www.oga.gr

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Χρυσόγονος Κ., ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΙΙ - ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ, 2^η έκδοση, 2012, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη
- Κρεμάλης Κ., Δίκαιο Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 1985, Αθήνα - Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα
- Στεργίου Α., Δίκαιο Κοινωνικής Ασφάλισης, 3η έκδ., 2017, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας
- Ανδρουλάκης Β., Ανάτυπο από το συλλογικό έργο “Σύνταγμα, Κατ’ άρθρο ερμηνεία”, 2017, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας
- Κοντιάδης Ξ., Ο νέος συνταγματισμός και τα θεμελιώδη δικαιώματα μετά την αναθεώρηση του 2001, 2002, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας

- Μανιτάκης Α.. Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο Τόμος Ι, 2004, 1^η έκδ., 2004, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας
- Χατζηνικολάου – Αγγελίδου Ρ., Ιδιωτικό Ασφαλιστικό Δίκαιο, 2^η έκδ., 2008, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας
- Αγγελοπούλου, Όλγα (2003, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)), Η υποχρεωτικότητα ως χαρακτηριστικό γνώρισμα της κοινωνικής ασφάλισης <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/24585#page/226/mode/2up>